ДИМИТЪР АНАКИЕВ

СТЪПАЛА, ОБРАСЛИ С МЪХ

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора или на издателство gabriell-e-lit.

© Димитър Анакиев, автор, 2024
© Димитър Анакиев, снимка на корица, 2024
© Габриела Цанева, дизайн на корица, 2024
© Издателство gabriell-e-lit, 2024
ISBN 978-619-7705-54-6 (мека подвързия)
ISBN 978-619-7705-55-3 (pdf)

ДИМИТЪР АНАКИЕВ

СТЪПАЛА, ОБРАСЛИ С МЪХ

Събрани съчинения
(танка, хайку, ренсаку, хайбун, танка проза)

ВТОРА КНИГА

Издателство

gabriell-e-lit

София, 2024

Посветено на Милослав Богданов,
пионерът на българското
есперанто, есперантист от 1889 г.

ПРЕДГОВОР

Една от идеите на събраните ми съчинения е да представя на българския читател по-широка и по-дълбока основа за разбиране на японската поезия.

Втората книга съдържа избрани преводи и текстове, които съм публикувал в български фейсбук групи, книги и списания през последните пет години. Следователно, това е ръкопис, който е създаден в пряко взаимодействие с читателите, следвайки според мен техните нужди.

Като нещо, което възниква по пътя, то беше пренесено в книгата директно, практически без корекции.

Работното заглавие на тази група текстове е „Христоматия“.

Книгата е разделена на три тематични части: танка, хайку и будизъм. Това е четиво за поети и любители на поезията, в което е отразен моят четиридесетгодишен поетичен опит в областта на японската култура. Познавам лично голяма част от превежданите съвременни поети, така че информацията е от първа ръка.

Искам читателят да добие представа за цялото и да разбере, че японските поетични форми не са отделни понятия – както Западът твърде често ги разбира – а по-скоро вълните на древен поетичен океан, който носи със себе си определена философия и специален възглед за живота.

Убеден съм, че представеният мироглед е близък до българския поет и че мнозина ще се разпознаят в него, както веднъж се случи и с мен.

Димитър Анакиев

17.10.2024 с. Грознатовци

ЧАСТ 1 – ТАНКА

ЛОГОС И МИТОС, три танки

Логосът разяжда
мита. Агресивни логос,
но митът
в дълбините
продължава да съществува.

Същността
на танка е логосът,
същността
на хайку е митът. Но
западното хайку е логос.

Хайкуто,
превърнало се
в логос,
е плитко. Танка е
облагородена от мита.

Димитър Анакиев

МАНЬОШУ (1)

Man'yōshū (万葉集 „Колекция от десет хиляди листа“) е най-старата оцеляла колекция от японска поезия, съставена след 759 г. в периода Нара.

Колекцията се счита за една от най-известните и аплодирани сред всички японски поетични антологии. Смята се, че е редактирана поне в по-голямата си част, от Ōtomo no Yakamochi. Антологията съдържа стихотворения, датиращи от 347 година до 759, докато по-голямата част е написана след 600 г.

КАКИНОМОТО НО ХИТОМАРО

Какиномото но Хитомаро (VII-VIII век) е най-голямото поетично име на колекцията Маньошу. Някои го смятат за най-великия японски поет на всички времена. Той беше дребен аристократ и придворен поет с изключителна репутация. Тук съм превел пет негови стиха сред много негови стихове в колекцията Маньошу.

В залива Ами
придворните девици също щяха
да са на кораба –
скута на красивите им поли щеше
да бъде овлажнен от прилива

В полето Аки
пътник ще пренощува;
и когато се изтегне,
няма да може да заспи,
спомняйки си миналото.

В пустото поле,
с буйна неокосена трева
дойдох заради
спомените на теб който мина
като жълт есенен лист.

Бамбукови листа
из цялата планина шумолят
неспокойно –
мисля само за моята мила,
току що се разделих с нея.

В небесното море
има вълна от облаци,
можете да видите
как луната гребеше лодката си
в гората от звезди.

МАН' ЬОШУ (2)

В първия пост бяха представени 5 танки на най-известния поет от сборника Ман' ьошу.

Тук представям 5 танки на различни произволни аристократи.

*

Вкъщи щях
да сложа храната в купа,
но на път,
когато се озовах на тревата,
я сложих върху дъбов лист.

Принц Арима

*

Би било по-добре
да остана в Исе, страната
на Божия вятър!
Защо дойдох тук,
като теб те няма.

Принцеса Оку

*

Дали вали
точно в неподходящото
време?
На нос Мива на речния кораб Сано
няма къща, където да се приютя.

Нага но Окимаро

*

Да разкажеш история,
докато се правиш на умен,
е по-малко ценно
от това да се напиеш
и да плачеш пиян.

Отомо но Табито

*

С какво да сравня
този светски живот?
Една лодка,
отплава без следа
тази сутрин.

Свещеник Манзей

Превод: Димитър Анакиев

МАН' ЬОШУ (3)

*

Къде се подслони
и акостира на брега
онази малка
лодка, която гребеше
зад нос Аре и изчезна?

Такечи но Курохито [1]

*

До тръстиките,
падна слана върху крилете
на дива патица:
в такава студена вечер
копнея за Ямато.[2]

Принц Шики

*

Ще те чакам тук,
както досега, докато
утринната слана
падне върху черната ми
къдрава коса.

Царица Иванохиме[3]

---

[1] Придворен поет, съвременник на Хитомаро. По заповед на императора той пътува много.

[2] Този кратък стих е написан през 707 г.

[3] Императрица Иванохиме е известна със своята страст. Нейните кратки любовни стихове по-късно са допълнени с проза и стават популярни четива. Освен това е създадена дълга епична история, осеяна с кратки стихове, който може да бъде прочетена в Коджики („Записки за древните дела“, е една от трите свещени книги за шинтоизма)

*

Ако не мога
да бъда човек, тогава
бих предпочел
да бъда кана за вино,
напълно напоена с това питие.[4]

Отомо но Табито

*

Аз, Окура,
сега искам да се
сбогувам:
детето ми плаче,
а майка му ме чака да се върна.[5]

Яманоуе но Окура

Превод и коментар: Димитър Анакиев

[4] Този кратък стих е един от 13-те кратки стиха от цикъла „Тринадесет стихотворения във възхвала на виното на г-н Отомо, командир на Дадзайфу“. Заглавието на цикъла „стихове във възхвала на виното" показва китайското, даоистко влияние. Поетът осмива господстващите идеологии, както конфуцианството, така и будизма.

[5] Този кратък стих иронизира и осмива религиозните заповеди, наложени от конфуцианството – социални задължения. Авторът е на 70 години, така че четенето на този стих на среща на поетичния кръг предизвиква бурен смях.

МОНАХ САИГЪО (1118-1190)

Монах Саигъо е повратна точка в японската поезия. С него започва господството на будизма. Стилът му на живот като пътуващ монах, пишещ поезия, отразява естеството на поколениа японски поети – например Башьо (16 век) и Сантока (20 век).

*

Всичко е едно –
Цъфти в изобилие
Навсякъде;
И по ръба на всяка планина
Висят бели облаци.

*

През широкото море
Отдалеч вълните идват
Една по една;
Когато столицата напуснах
Това е луната, която видях

*

От далечната страна
На облаците
Дойде луната
Светли в ръкавите ми
Да си намери квартира.

*
От планината на орлите
Луната свети надолу –
Виждайки я,
Човек е изгубен в мрака,
В сърцето му.

*
Покрай пътеката
Тече прясна вода и
В сянката на върбата
Само за малко
Бих ли се успокоил...

*
Изобщо
не съм чувствителен:
дори такъв
като мен може да бъде докоснат
от първия вятър на есента

*
Дори един
безчувствен като мен
е трогнат:
бекасина, издигаща се от
блатата в есенна вечер.

*

В Акишино
по къщите в подножието
на планината
сигурно валят дъждове, защото планината Икома е покрита с облак.

*

В столицата съм и,
Луната ме трогна
Мислех;
Какво тривиално
Отклонение, това беше!

*

Никой не дойде
И в звуци, носени от вятъра
е зората:
Как ме трогва, че гъските
идват на гости.

Превод: Димитър Анакиев

САИГЪО И БАШЬО, КРАТКО СРАВНЕНИЕ

Башьо, както повечето други японски поети, следва пътя на Саигъо. Той изрази много от мотивите на Саигъо по свой начин, понякога напълно различен от Саигъо. Интересно е да се сравнят тези двама поети-самураи, които са разделени от 4 века и будизма – Сайгио е бил истински будистки монах, а Башьо е флиртувал с будизма, но никога не е станал истински монах.

А. темата за гроба на войника

На гроба на Фудживара Санеката
*
Името няма
да изчезне – тази суха трева,
която гледам
насред изсъхналото поле,
е неговата могила

Саигьо

*
Тази лятна трева –
следи от пустите мечти
на могъщи воини

Башьо

С тези стихове Саигъо се представя като романтик, идеалист, Башьо е реалист, като поет, може би поблизо до съвременния човек.

Б. темата за самотата

*
Планинско село
без надежда за идване
на гости –
единственото нещо, което
разбива скуката е самотата

Саигьо

*

Тази пътека –
тук вече никой не ходи,
есенна вечер
Башьо

Самотата е негативно нещо за Башьо, Саигьо олицетворява самотата, тя е негов верен приятел, който го развеселява и прекъсва скуката.

В. темата за любовта към природата

Откакто видях
вишневия цвят на Йошино,
сърцето ми
и робата ми на отшелник
са разделиха

Саигьо

*

Нещо ме омагьосва
по планинската пътека –
теменужката

Башьо

Това е един от многото концептуални стихове на Башьо, изразяващи принадлежността му към будизма (към който той de facto не принадлежеше). В планината, казва, че не се възхищава на величествената красота, а на малките неща, както учи будизмът. Саигьо, за разлика от него, казва, че сърцето му е различно от идеологията на мантията, която носи.

Г. преход Ширакава

*

Караулката
близо до прелеза Ширакава
се разпадна –
луната се промъкна,
светлината се уталожи

Саигьо

*

Истинското начало
на изкуството – посевната песен
на Далечния север

Башьо

КПП Ширакава беше последната точка на север, достигната от правителствения контрол. След нея започна пустошта. На това място Саигьо отново е романтичен, а Башьо отново е концептуален. Той не повтори мотива или темата, описани от Сайгьо (оправдавайки се с умора), но на следващия ден написа стих от същото място на друга тема (народно творчество).

След това кратко сравнение можем да кажем, че Саигьо е по-скоро поет на сърцето, истински трубадур на природата, докато Башьо е по-скоро поет на ума, модерен поетичен феномен и може би затова по-близо до западния читател.

Коментар и превод: Димитър Анакиев

13 ТАНКИ НА ТОКИ ДЗЕНМАРО

Токи Дзенмаро (Toki Zenmaro), 08.06.1885 – 15.04.1980) е продуктивен поет и преводач от китайски език, лингвист, журналист, драматург, университетски преподавател, Той е един от гигантите на японската култура. Завършил е английски език в университета Васада.

Критичен към японската културна инерция, която се предава от векове. Като поет той принадлежи към кръга на натуралистите („натурализъм“, разбиран като западна философия, а не в японски религиозен смисъл).

През живота си написва 40 стихосбирки с танка поезия, като с първата стихосбирка (Nakiwarai/ „Плач и смях“) , която пише като ученик, той начертава своя път по съдържание и форма. Публикува сбирката на латиница, защитавайки разбирането си, че китайските идиоми, които са трудни за писане, не съответстват на духа на японския език и че японците трябва да преминат на латиница.

По-късно идеята за еманципация от китайската култура е приложен на практика от виетнамците, заменяйки китайската писменост с латиница. Еманципацията от китайската култура все още е важна тенденция в японската култура и изкуство днес.

Той също е много отдаден есперантист. Пише и за калиграфия, но се интересува особено от оригиналността на онези, които нямат талант. След като се оттегля от Daily Yomiuri, дейността му се увеличава значително.

На 80 години става университетски професор и преподава на студенти до смъртта си, на 94 години.

Танка пише по много различни начини, често в свободен стил и често сменяйки ритъма. Най-дългата му танка съм включил в селекцията от негови стихове „работете върху невъзможното“, която в оригинала има цели 41 срички, вместо 31.

По негово собствено желание, изразено в прощалната танка (последния стих от поредицата), не му е издигнат паметник, което днес силно огорчава последователите му.

*

Колко тъжно е
да си работник
с бели ръце!
Четох цензурирана книга,
по бузите ми се стичаха сълзи.

*

Опасно е да живееш
в Япония и да казваш
на езика
на японския народ това,
което ти е на ума.

*

„Ние сме бедни,
защото не работим“.
„Ще бъдем
бедни дори и да работим.“
„Все пак ще работим“.

*

Сълзи, сълзи,
течащи от уморения мозък
към очите,
ясно показващи
пътищата им.

*

В мрачно мълчание
работи.
В мрачно мълчание
вървя
към него.

*

Всички млади мъже,
които познавам, са без пари.
И този човек, и онзи също.
Всички млади мъже,
които познавам, са без пари.
Зима.

*

(На раждането на моя син)

Не бъди
като страхливия си
баща.
Никога не преследвайте
моята компромисна природа.

*

По пътя съм
събирал камъни.
Твърде яростен
не знам
на какво да ги хвърля.

*

1 септември 1923 г.

опасност!
махни се този момент!
викам за помощ
Надничам в мрака
никъде няма признаци на живот.

*

(на катедрата)

когато кажа нещо,
за да ги накарам да се смеят,
те се смеят
живеем във времето, което
не може да се подмине със смях

*

Не може да се разчита
на нищо друго
освен на разума.
Тази нужда е потопена
в течащ поток от сълзи

*

Ню Йорк

Вървя сред мъже,
които изглеждат така,
сякаш могат да се промъкнат
до мен и без да кажат нито дума,
забиват пистолет в мишницата ми

*

След като живях
от самото начало
в депресираща епоха,
не го усещам –
казва мъж,
по-млад от мен.

*

Един стар войник,
настанен в къщата ни,
ни разказва история от войната,
която не казва нищо
за убийството на враг.

*

Записи

изоставени трупове
стотици в един доклад,
хиляди в друг
няма човек,
благословен с два живота
*
стара Япония,
самоунищожена и умираща
пред очите ми,
свидетелство за стойността
на това, с което съм живял
*
няма новини за него,
след като поведе войска
в планината
цветето на утринната слава
започва да избледнява
*
„Мислите ли,
че ще спечелим?“ –
каза тъжно
старата ми
жена
*
Трима синове наборници,
отишли на война.
Трябва ли
да се моля
да я загубят?
*
работете върху невъзможното
и го превръщайте във възможно –
проповядваха миналите ни военачалници;

нашето правителство днес работи върху възможното
и го превръща в невъзможно

*

На изложбата на Ван Гог

лудият живот на някой,
достигнал истината
в края
на търсене на красота
е тук с мен

*

За Мумонкан

където няма
нито камък, нито бамбук,
искам да чуя
звука на камък,
който удря бамбук

*

(джисеи)

Не ми стройте
паметник. Стихът
е в концентрация.
Човекът е
на земята.

Кометар и превод: Димитър Анакиев

МАЧИ ТАВАРА (1962), 20 танки

За разлика от хайку поетите, които рядко заемат централни позиции в японското общество и следователно по-трудно си изкарват прехраната от писане, танка поетите могат по-лесно да си позволят поетичен професионализъм.

Мачи Тавара е супер звезда и културна забележителност на Япония.

Когато през 1987 г. младата учителка по японски език публикува сбирка от 50 танки „Годишнина на салата“, тя дори не е мечтала, че тази книга ще промени живота й. Тя продаде два милиона копия и спечели награди за поезия, превръщайки се в добре известно лице по телевизията. Така тя напусна редовната си работа и се посвети на танка. Нейният стил, в който доминира будисткият принцип за "единство на живота и стиха", съчетава традиционализъм с модернизъм, който е доминиран от "женски почерк", но и дълбоко вникване в реалността. Има си собствен фен клуб, където има и млади, и стари. „Годишнина на салата“ е преведена на много езици и може би след Башьо стана друго най-познато име на японска поезия в света.

Избрах 20 танки на Мачи Тавара и ги преведох на български.

Взирайки се нагоре
към падащия дъжд,
внезапно
копнея да бъда целуната
точно в тази поза

Самотата
на живота, където едно и едно
винаги правят две –
върху мен вали този
декемврийски ден

„До трийсет
ще се разхождам“ –
думите ти
ме карат да се чудя каква
част от твоя сценарий съм

Този мартенски ден
без част от сърцето ми
да чака пролетта –
Гледам с теб
късно цъфнала слива

Писмото
прелива от любов –
любовта,
каквато беше в деня
на пощенското клеймо

От момента,
в който свърша писането
и сложа печат,
времето започва да тече
в очакване на отговор

Опитвайки се
да отмия праха, който се е събрал
от всичко видяно,
изплаквам контактните си лещи
възможно най-старателно

Вишневи цветове
цветове вишневи цветове
започват да цъфтят
и цъфтят, а паркът изглежда
сякаш нищо не се е случило

В ден,
когато забравя да чуя
сутрешната прогноза,
не се разстройвам, независимо
дали вали или грее

Сърцето ми,
желае да побелее
за време
докато излиза до размишляваща
лилия и й прави компания

Като мисъл – за да свали
всички вериги, които го свързват
с обществото,
той сваля сакото, вратовръзката, панталоните, бялата риза

Жената, която е родила
твоето дете, има усмивка
на лицето си
веждите, устните и цялата
нощ на полумесец

Въпреки че не е
достатъчно гъста, че да мога
да я мразя,
в гърдите ми се натрупва
някаква непрозрачна течност

Замразявайки
усмивката си за половин секунда, поглеждам
към твоя фотоапарат, който
не може да снима сърцето ми

Пристига
малко по-късно от обикновено
и ме оставя разочарован
както обикновено –
пощальонът

Само зеленото
сред моите цветни моливи
е станало късо –
което предполага цвета,
който ми липсва

Изглеждат така,
сякаш ушите им са настроени
към тътена на океана –
нарцисите цъфтят в селото,
където съм родена

Със спокоен вид, който
се вижда само след раждането,
едно ябълково дърво
отваря широко ръце,
за да посрещне снежния сезон

Още повече,
че не може да се види,
аз гледам вечно
към земята, за която се казва,
че лежи отвъд океана

Един вид на импулс
да попитам за родното ти място,
докато вървя с теб
през сумрачния коридор
на аквариума

Превод и коментар: Димитър Анакиев

ПРАХ НА ХОРИЗОНТА, 21 танки на Марико Китакубо

Марико Китакубо (1959, Токио) е своеобразен посланик на танка и японската култура. От 2005 г. тя пътува по света, пише и чете танка и създава приятели. Досега в поетичната си мисия е посетила повече от 80 места по света (включително София). Тя израства без баща в голямо японско семейство. Баба й пишеше вака/танка поезия. Марико е виден японски танка поет. В момента тя е много ангажирана в създаването на Асоциацията Тан-Ку.

Тан-Ку е нова форма на верижна поезия, която свързва танка и хайку. Тази форма е открита и установена от Марико Китакубо и американската поетеса Дебора Колоджи (1959-2024) по време на тяхното приятелство. В българската група Gendai Haiku and Tanka преведохме и публикувахме „Малкото Коледно Тан-Ку“, написано от Марико и Дебора преди година. Ще публикуваме още от техния Тан-Ку, но първо нека се запознаем с поетичното творчество на Марико Китакубо:

обичам теб,
който направи
дъга
върху мехурчетата
на моя живот

като облак,
изчезващ като вълничка
онази сутрин
баща ми
безшумно изчезна

почивам
в сянка
на баобаб
един малък род...
ехо от хиляда години

дълъг полет
до Стокхолм
юли 2022 г.
избягване на руското
въздушно пространство

да се помолим
за всички...
границата
е невидима
за Вселената

отворен широко
празен куфар...
пеперуда
преди да тръгна
на моето пътуване

намиране
на съзвездие
свещена светлина
в очите
на загинали видове

подхващане
на разговора, смях,
блясък,
че ме доведе
от хронос

къде си,
мила Зами,
незабравима
мелодия… твоето
пиано в Израел

някой
ме нарича г-жа К,
което беше
името на моя бивш...
Коледен венец

Млечният път
като спящ Буда
на Меконг –
историята се утаява
на дъното на реката

търсене на боговете,
прокудени от дълбоките гори –
карстова планина
внезапно излязла
от мъгливото море

в далечината
купчина
джакфрути
приличат на черепи –
прах на хоризонта

Не искам
да навредя на тази гора –
на разсъмване
звукът на мъглата, която се върти,
звукът на спящите дървета

времето
след смъртта неизмеримо –
Ще събера
сноп слаби светлини
и ще продължа

семена на танка
като засаждане
на слънчогледи,
мечтая... по света
100 години по-късно

изглежда като
мъртъв вулкан мой
мълчалив...
стене тихо
готов да изригне?

зад
живота ми,
труден живот
на покойните родители –
тъмна лятна сянка

кърваво
огнено червен
планинският връх –
страдание, удоволствие
и скръб в моя живот

колко лъскави (колко секси)
твоите ушни миди –
„Ще ти направя
кремообразна рапица
върху паста“

тези млади
момчета оставиха
домашното ми
готвене като
забранен плод

Подбор, коментар и превод: Димитър Анакиев

УСЕЩАНЕ ЗА КОЛЕДА, 8 танки

на Дария Георгиева

Представям ви творбата, наградена с еднолично ПЪРВО МЯСТО в трета възрастова група на Националния конкурс за народно приложно изкуство „От Коледа до Васильовден“ от календара с изяви по интереси на МОН...

И дано събудя у вас коледното настроение... (Д.Г.)

*

украсена елха
още във края
на ноември
вярата ми е пътека
към спасението

*

хиляди звезди
и светещи лампички
озаряват Коледа
лицата на хората
са храм на душевността

*

аромат на канела
пристъпва бавно
към децата
вкусът на щастието
се крие в очакването

*
камбанен звън
се превръща
в нечия молитва
състраданието ти
е мечта за нямащите

*
коледен венец
сложен е от баба
на входната врата
има ли по-добър начин
да усмихнеш доброто?

*
червени чорапчета
с пришити елхи
и звънчета
те могат да съберат
безброй шепи смирение

*
както всяка зима –
безплатна храна
за бездомните
Рождество Христово
е начин да обичаш

*
запалените свещи
в нашата къща
напомнят защо
тъмнината не краси
детския ми смях

Едно от първите ренсаку (тематична танка поредица), написани от български поет. Игра на късмета е че е написано от 14-годишно момиче и печели първа награда на национално училищно състезание.

Това говори не само за таланта на Дария Георгиева, но и колко танка е близо до българския дух – от гледна точка на авторството и от гледна точка на общественото приемане. Няма културни бариери.

ПЪРВОТО СВЕТОВНО СЪСТЕЗАНИЕ ПО ТАНКА

Започна вторият български конкурс за танка „Черешевите води на българската танка“, който е отворен до 20 юни. За да помогна както на поетите, които се готвят за участие, така и на членовете на журито, публикувам следния текст.

Преди смъртта на Джеймс Къркъп (James Kirkup, 1918-2009) някой се сеща да организира „Първото световно състезание по писане на танка“ и да повери на този велик поет ролята на съдия. Нямаше повече състезания по писане на танка, но за щастие оценките, които Къркъп направи в първото състезание, останаха и могат да служат като ръководство за това какво е добре написана танка. Темата на казания конкурс беше „трева край водата“.

Първо, ето резултатите от конкурса, обявени от Къркъп с коментари, последвани от кратка поредица от съвети за поети:

3. награда

Каква тъга
обхваща реката, когато
извиваща се
сред цветни полета,
внезапно достигне океана?

Неца Столер

В превода използвах предложението на Къркъп вместо първоначално написаната дума „криволичи“ да използвам думата, която трябва да бъде написана според него, а именно „извива“, което наистина придава змийски качества на реката и я оживява в най-

добрия начин. Къркъп оценява, че това е „прекрасна поетична мисъл“, която е изразена красиво – с гореспоменатата забележка, замяната на една важна дума. Нека добавя тук, че поетичността на тази мисъл е отразена в персонификацията на реката, а персонификацията е вид метафора, която тук придава на реката свойствата на живо и чувствително същество, което не само чувства, но и физически се извива.

Има и още един урок по популярна в България тема: „авторско право“.

Виждаме, че Къркъп в качеството си съдия и най-големия поетичен авторитет си позволява една важна корекция (замяната на една дума, която позволява змиевидността, оживява стиховете), но в коментара той посочва какво е направил и защо, при споменаване на оригиналната дума. Така той ни подучи, помогна на автора и в същото време го уважи като автор т.е. спазваше авторските му права (цитирайки оригиналната дума), но БЕЗ да иска разрешението му.

Зад „подобрителите“ на българската поезия стои само желанието да се открояят.

2.награда

Бабата чете край
потока, където тревата се
люлее в бързеите –
вятърът назад разлиства
страниците на дневника й.

Пол Конели

Това стихотворение е за стареенето и красотата на израза му е, че възрастта е изразена чрез пролетни образи (течаща вода и вятър). Селекционерът обаче беше особено заинтересован от използването на живописните думи „pillow book“ („книга за възглавница“, която е непозната в нашия език и култура и

която не е обикновен дневник, а фраза с богати културни и литературни конотации в японската култура). И така, красив образ на старостта, изразен по интересен начин чрез образи на пролетта, а терминът „книга за възглавница“ му придава културна дълбочина.

1.награда

Изплетох два
пръстена от речна трева:
Подадох
един на реката и затворих
неговия чифт в книгата

Абдул Азис бин Абдулах

Къркъп присъжда първата награда на стихотворение, за което твърди, че е внимателно планирано, стихотворение, което има своя собствена стратегия на значение и тактика на изразяване. Стихотворението по същество е алегория (отново своеобразна метафора!), чрез която поетът изразява своите любовни тревоги. По време на превода се възползвах от съвета на Къркъп да заменя прекалено внушителната и разкриваща дума „съпруг“ с по-неутралния термин „чифт“.

Тази селекция и коментари са много поучителни както за българските поети, така и за българските редактори и журита на конкурсите.

Искам да отбележа две неща.

Виждаме, че наградите са степенувани по сложност: от спонтанна, проста поетична мисъл (метафора, на която Къркъп помага и я прави по-изразителна чрез заместване на една дума) до сложен, внимателно планиран израз, който има „стратегия на значението и тактика на израз“. Същите критерии важат както за танка, така и за хайку.

Второто е внимателният подбор на думите. В кратко стихотворение с малко думи „всяка дума трябва да е точна и не почти точна“ (Seishi).

И още един урок: учете се само от най-добрите.

В допълнение към наградените стихотворения Къркъп коментира и други стихотворения и дава общи съвети на поетите, а аз ги преписвам тук в сбита форма, 7 от тях, за 5 ключови елемента: брой срички, избор на дума, перипетии, точка и аргумент.

СЪВЕТИ КЪМ ПОЕТИТЕ (според Къркъп):

-танка трябва да има 31 срички (За тези, на които им е трудно да броят срички, съветвам да броят думи. Така че вместо 5,7,5,7,7 срички, спомагателният метод е /приблизително/ 2,3,2,3,3 думи. *Забележка Д.А.*)

- изборът на думи е важен
- лексиката на стиха трябва да е в хармония с контекста
- стихотворението трябва да бъде написано в едно време
- скачането от едно време в друго е фалшива перипетия
- обръщението в стихотворението (перипетия) и аргументацията трябва да са логични и реални
- точката не трябва да е банална и заключителна

И накрая, още един съвет: обърнете голямо внимание на избора на тема. Важно е за какво пише поетът. Темата определя поета.

Целият текст и всички съвети се отнасят както за танка, така и за хайку

Превод и коментар: Димитър Анакиев

ПЕТ СЪВЕТА ЗА ПИСАНЕ НА ТАНКА
(Основни общи съвети)

1. ЗНАЙТЕ СВОИТЕ ВАЖНИ ТЕМИ

Всеки поет има теми, които са важни за него. Трябва да погледнете в сърцето си и да видите какво е важно за вас. Ако пишете за теми, които не са важни за вас, как вашите стихове могат да бъдат важни за читателя?

2. ЧЕТЕТЕ И ПРЕВЕЖДАЙТЕ СТИХОВЕТЕ НА ИЗВЕСТНИ ПОЕТИ

„Изкуството възниква от изкуството“. За съжаление танка почти не е превеждана на български (както класическа, така и модерна). Въпреки това, ако разбирате английски, можете да намерите танка поезия в интернет и в някои книги. Преведи го! Преводът е най-добрата литературна работилница.

3. ПРЕСТОЙТЕ И МЕДИТИРАЙТЕ ВЪРХУ ПРИРОДАТА, ВОДЕТЕ СИ БЕЛЕЖКИ В ПРИРОДАТА

Темите за природата съставляват около 35% от темите, възпяти в поезията на танка. Затова не е необходимо да тематизирате природата, напротив, свободно избирайте своите теми. Но природата може да бъде просто мотив, а не тема (знаем ли разликите между тема и мотив?) и философията на природата е в основата на японската култура. Колкото по-дълбоко се потопите в природата толкова по-добре за вашата (танка) поезия.

Освен това пътуването и разходките ще натурализират ума ви.

4. КОМПОЗИРАЙТЕ ВАШИТЕ ТАНКИ

Можете да напишете добра танка спонтанно. Но по-често добри танки се създават чрез композиране.

Опитайте се да свържете вашите бележки от природата (детайли, мотиви) с вашите теми. Тази връзка е идеята на танка стихове.

5. ВАЖНОТО МЯСТО НА ВЪОБРАЖЕНИЕТО

Позволете на въображението си да участва активно във вашата (танка) поезия, представяйте си, мечтай

Димитър Анакиев

КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ВРЕМЕТО В ЯПОНСКАТА ПОЕЗИЯ

(Обзор по повод Второто национално състезание „Черешовите води на българската танка“)

Концепцията за времето на Изток и Запад не е еднаква. Западняците вярват, че времето тече по права линия напред. От тази философска концепция за времето идва идеята за социалния прогрес. На Изток, напротив, смятам времето за циклично явление - на Изток то не се движи по права линия, а има кръгов поток. Времето, в своето кръгово движение, покрива пространството и следователно може да бъде представено чрез картина. От това източно разбиране за времето идва живописното мислене на източните хора и метафоричният характер на писането и речта.

Разбирането за движението на времето се отразява и на различния подход към повествованието в поезията на Изтока и Запада. Тези разлики са особено видими в кратките форми като танка и хайку. Поради много ограниченото пространство от само 17 срички, линейното разказване в хайку не е предпочитаният метод, а по-скоро т.нар. „високо хайку“ обикновено е метафоричен израз. В 31 срички на танка по-често е възможен линеен (дискурсивен) израз, но дори и в танките речта на поета най-често е живописна.

Разбирането за времето също бележи българската култура и то не е еднозначно.

Ако се върнем в далечната история и погледнем прочутото хайку на хан Омуртаг от 822 година:

Човек и добре
да живее, умира
и друг се ражда.

ще видим в него две идеи, които бихме сметнали за типично японски: идеята за "себеотрицателност" (антиегоизъм) и идеята за кръговото течение на времето.

Това хайку ни навежда на мисълта, че нашите предци, старите българи, са мислели доста подобно на японците и че тяхната култура е била доминирана от идеята за кръговия поток на времето.

По-нататъшното развитие на българската култура чрез кървава и насилствена християнизация сближава българската мисъл със западната.

Ако състезанията по танка и хайку са важни в днешната българска култура по някаква причина, то е и защото – за тези, които могат да ги четат – те показват, че в днешната българска танка и хайку поезия двете концепции за времето живеят паралелно: източната и западната.

От историята на културната мисъл на българите става ясно, че културният обмен чрез танка и хайку с Изтока е много по-важен, отколкото със Запада. Това е така, защото източната мисъл лекува старите рани, които християнството нанесе на българската култура. Една от най-големите рани е разрушаването на колективното несъзнавано. Християнството, трябва да се каже ясно, извърши своеобразно културоубийство на старите култури [6] и ни лиши от колективното

[6] Унищожаването на старите култури от християните се вижда най-добре в гръцките статуи, на които липсват ръце, крака, глави. Тези статуи не са унищожени от „разрушението на времето“, както се казва днес, а от християните. Подобно на начина, по който талибаните унищожават статуите на Буда.

Български археолози откриха наскоро единствената (!) неповредена статуя на Хермес край Петрич. Оцеляла е при управлението на християните, защото са го скрили в канализация.

подсъзнание, в което властва езикът на символите. Това ясно се вижда, когато сравняваме японски и западни хайку. В сравнение с японците, ние сме културно увредени, защото има голяма празнина в нашето подсъзнание.

Резонно е да се смята, че богатото културно наследство на българите, което е отразено в поезията чрез живописен език и мисъл, е съхранено до голяма степен благодарение на 500-годишната културна прекъснатост на християнството по време на османското владичество. Ако тази моя теза е вярна, тя потвърждава народната поговорка „всяко зло е за добро".

Досега успяхме да надникнем в сърцето на българската култура с помощта на хайку поезията, която показва наличието на метафоричен език в около 30% от написаното хайку (На Запад, където няма културно прекъсване, този процент е близо до 0%, в Япония, разбира се, е много по-висок). Но по принцип един западняк, който пише японска поезия, е с увреждания по отношение на японския си колега, защото западната култура го лишава от инструментите, достъпни за японски поет, който говори езика на символите. Един японски поет може да говори с камък, един западняк вече не може. Има само две лекарства: изучавайте японската култура и се учете от природата, върнете се към природата, научете отново нейния език.

Вторият национален конкурс „Черешовите води на българската танка" разкрива, че живописното мислене не е чуждо на българските поети на танка.

В танката теренът е малко по-хлъзгав, отколкото в хайку, защото по-голямото пространство позволява линейно изразяване, така че много поети са привлечени да пишат танка по начина, по който пишат

западна поезия. Този стил се разпознава по фрагментирания стих, защото поетът пише нещо и след това спира. След това добавя нещо и спира и така до петия ред. Понякога този метод може да бъде успешен, но в повечето случаи не е така.

Западната поезия често започва без идея, подхвърляйки думи, които сами ни идват, а след това чрез писането се търси идея. Танка и хайку не могат да се пишат така. И танка, и хайку са написани от идея. След това, когато имате идея, пишете, не преди това.

Оригиналният начин на писане на танка е, когато поетът вижда и записва два, по някакъв начин, свързани помежду си образа. Това е метод на съпоставяне (юкстапозиция), който опознахме чрез хайку. Съпоставянето изгражда „примитивна“ метафора, основното изразно средство в японската поезия. Наричам я „примитивна“, защото е неизградена – поетът оставя два образа, които да се съпоставят, т.е. поетът не се намесва, читателят трябва сам да изгради асоциативни връзки.

Ето отличен пример от нашето състезание по танка:

На ливадата
са два буйни ата
без стремената.
Харесвам лебедовата
извита шия.

Ана Стянова

В тази танка виждаме картина на поляна с два необуздани коня. След това точка. Прекъсване. Само едно прекъсване. Танка (като хайку) има само едно прекъсване, освен ако поетичните причини не изискват друго. По принцип множеството прекъсвания нарушават фокуса на израза. Това прекъсване отваря

асоциативно пространство, което свързва двете изображения. Второто изображение е напълно различно и изглежда несвързано с първото изображение. Паузата е драматична. Как да разчетем такъв „нелогичен“ израз? Западняците следват логиката, но тук стих няма нищо общо с логиката. И логична ли е поезията? Може да мине за глупост в западния разчит. Все пак е класическа японска метафора – съпоставяне.

Виждам еротични алюзии в тази драматична танка.

И сега ето една западна метафора: два образа се преплитат, читателят ясно се въвежда в любовната тема.

Под черешата
с взори нагоре
ú се любувах,
а тя ме замеряше с погледи –
черни, узрели.

Александър Алекс. Дъбнишки

Мисля, че тези два примера на източна и западна метафора ясно показват естетическата сложност, пред която са изправени съдиите на състезанието. Отнася се както за танка, така и за хайку. Съдията трябва да е самият талантлив поет, вероятно опитен редактор и познавач на източната и западната естетика. Много трудна задача. Трудността на тази задача разкрива защо конкурсите за хайку и танка поезия много често не постигат резултатите, които човек би очаквал. А това са грижа за качество, изграждане на специфична културна политика, образование и популяризиране.

Тук трябва да кажа, че стилът на изразяване (западен или източен) не трябва да бъде решаващ критерий за поетическа оценка. Това важи особено за българското състезание по танка, където виждаме двата стила

или дори смесица. Някои поети, като Радка Миндова, изпращат и двете си танки във високо култивиран японски израз. Други, пример е Ана Стоянова, изпратиха една танка по западен, друга по източен стил.

Третите писаха изключително в западен стил.

Четвърто, чрез комбиниране на стилове. Има ли критерий, който да дава универсален ключ за оценка на това поетическо разнообразие?

Има. Трябва винаги да помним критериите, дадени от Мацуо Башьо за оценка на хайку. Същите важат и за танка. И това са само две:

1. поетична истина
2. метафоричност

Поетическата истина е условие sine qua non. Метафората (излишъкът от смисъл) определя стойността на стиха. Колкото по-голям е излишъкът, толкова по-добра е танката (хайку).

Смятам, че вторият национален конкурс „Черешовите води на българската танка“, както и първият, оправда очакванията. Поети, съдии и организатори заслужават всички похвали за свързването на векове, преодоляването на културните различия, изграждането на една много специфична българска култура – култура, която може би е много по-българска, отколкото обикновеният читател би си помислил. Може би подобни събития не трябва да се разглеждат само през призмата на наградите, защото наградите са само повод за поетите да се събират и общуват, да обсъждат поезия и да учат помежду си. В този смисъл конкурсът „Черешовите води на българската танка“ е голямо събитие за българската култура. Честито!

Димитър Анакиев

ПРОЩАЛНИ СТИХОВЕ

джисеи (辭世) сбогуване с този свят

Литературните неграмотници на Запад често наричат хайку „жанр“. Наистина хайку (или танка) не са жанр, а литературни форми с много жанрове. За да може българският читател да разбере разликата между жанр и форма, представям тук един много популярен поетичен жанр в Япония – прощалните стихове. Има много видове прощални стихове (от влюбени, от приятели, от родината), като тук обръщаме внимание на „джисей“ или сбогуване с живота, сбогуване с този свят.

Този жанр е много будистки, защото будизмът учи, че животът, раждането и смъртта са просто илюзии, така че писането по темата за смъртта се насърчава. Поетът трябва да демонстрира будисткото разбиране за смъртта и живота. Правило на жанра (което понякога се нарушава) е думата „смърт“ да не се произнася директно в стиха. Читателят ще види, че различните форми спадат към жанра, точно както литературните форми имат различни жанрове.

Този майски дъжд
роса ли е или сълзи?
Славей,
носи името ми
над облаците

Ашикага Йошитеру, самурай

Мимолетни мечтани
пътища, в лятната нощ,
планински славей,
носи името ми
отвъд облаците.

Шибата Кацуие, самурай

Ах, колко приятно!
Две събуждания и едно заспиване.
Тази мечта
за бягащ свят! Обещаващите
нюанси на ранните зори!

Токугава Йеясу, самурай

Повече от цветята,
които духа вятърът, какво мога
да направя,
за да задържа
следите от пролетта?

Асано Такуми но Ками Нага нори, самурай (майстор на 47-те Ронина)

Болен по пътя,
моите мечти се скитат
из изсъхналото поле

Мацуо Башьо, нинджа и поет

Летните полета
са пълни с призраци –
губя се в мъглата

Кацушика Хокусай, график

Смъртни стихове
са просто заблуда –
смъртта си е смърт.

Токо (1710–1795), дзен монах

Млади хора,
ако се страхувате от смъртта,
умрите веднага!
Умрял веднъж,
няма да умреш отново.

Хакуин Екаку (1685–1768), дзен майстор

Моето старо тяло:
капка роса, натежала
на върха на листото.

Киба

Малка нощна буря
духа, казвайки: „падането
е същността
на цветето“, предшествайки
тези, които се колебаят.

Юкио Мишима, писател и поет, 1970

С празни ръце
влязох в света, бос
го напускам --
моето идване, моето заминаване
две прости събития, заплетоха се

Козан Ичикуьо, дзен майстор, 1360

Погребете ме,
когато умра под
бъчва с вино.
С късмет
бъчвата ще изтече

Мория Сен'ан, 1838

Коментар и превод: Димитър Анакиев

ПРЕДИСЛОВИЕ КЪМ „ПАРЧЕ ОТ ДЪГА“ – антология на българската танка

На читателя се представя първата антология на българската танка. В същото време това е първата балканска антология на танка и вероятно първата европейска антология на тази поетична форма.

Доколкото знам, извън Япония танка е популярна в Америка (и Австралия) и там са публикувани няколко антологии с танка поезия от местни автори.

С традиция от повече от 1300 години, танка е поетичната форма, около която е изградена японската култура. Изучаването на танка и създадените от нея свързани форми (ренсаку и танка проза) може да доведе до сравнение със сонета. И точно както сонетен венец има обема на роман, виждаме подобен наративен капацитет в свързаните форми на танка. Ето защо не е погрешно танка поезия да се смята за „царска“, както не е случайно, че японската императорска къща през цялата дълга история на тази форма всяка нова година задава важни за нацията теми на своите танка поети.

Под днешното си име „танка“ („кратък стих“) тази форма е позната от началото на 20-ти век, през цялата си дълга история се е наричала „вака“ („японски стих“). Танка е петстишие от две части и 31 срички, 5, 7, 5, 7, 7 срички в ред. Двусъставността й не е задължително да е структурна (горна фраза и долна фраза), но съпоставянето може да се постигне с идейно-поетически средства (метафора и драматургичен обрат).

Първата антология на танка (вака) е съставена около 759 г. под името „Ман' ьошу“ („Колекция от 10 000 листа“) и съдържа 4500 вака, подредени в 20

тематични единици. Същата тематична структура се запазва и в по-късните антологии, така че дори и днес следната структура се приема като тематична рамка на танка поезията: пролет (2), лято, есен (2), зима, поздравления, раздяла, пътуване, акростихове, любов (2), оплаквания, разни теми (2), неправилни форми, теми от друга традиционна литература.

„Парче от дъга“, антология на българската танка, съдържа 76 танки от 25 български поета. Антологията се състои от три части: избрани танки, танка проза и ренсаку. Преобладаващата тема сред българските каджини („каджин“ се превежда като „мъж/жена на танка“ е начин, как японците наричат поети на танка) е „любовта“, но има и много други теми.

Българският поет, подобно на японския, с лекота изразява своето виждане за света чрез символиката на природата. Изненадваща е и лекотата, с която българският поет разширява своя разказ, използвайки свързаните форми на танка. Явно българската танка поезия още при първата си поява показва всички качества на пълнокръвната литература.

Можем само да се надяваме танка да заеме трайно място в българската литература и нейното по-нататъшно развитие. „Парче от дъга“ е голямо, „царско“, начало по този път.

В село Грознатовци, на 01.10.2022 г., Димитър Анакиев

ПРЕДГОВОР КЪМ БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ на „Спонтанно съзнание“, 55 танки от Боулдър, Колорадо

Точно десет години след написването на този ръкопис моите танка стихове идват при българския читател като може би първата сбирка с танка на български език. Първото, американско издание, беше последвано от японско (преведено от Мацуо Шукуя), третото издание беше словенско (превод от Метод Чешек), четвъртото сръбско и сега петото, българско в мой превод. Трябваха ми 10 години и да преживея пет издания на различни езици, за да усетя истинското измерение на тази сбирка, която е най-успешната ми книга досега.

„Спонтанно съзнание“ е будистка категория. Мацуо Шукуя ми каза, че „спонтанното съзнание“ е най-важният елемент на японската култура. Следователно този ръкопис има метафизично, религиозно измерение като будистки поетичен текст.

Превеждайки отново тези стихове разбрах, че сбирката има драматична структура, затова добавих епилог и пролог към българското издание.

с. Грознатовци, Трънско, 2022 г.

Димитър Анакиев

ПРЕДГОВОР КЪМ АМЕРИКАНСКОТО ИЗДАНИЕ

Повечето от тези 55 танка написах за един ден в Боулдър, Колорадо. Тези стихотворения са моето посвещение към Алън Гинсбърг и други поети от Бийт поколението, които белязаха младостта ми с поетичен ентусиазъм. По времето на бийтниците танка не беше популярна, както днес.

Ето защо тази книга е може би първата експлицитна поетична сватба на танка и философията на бийта. И трябваше да отида в Боулдър, Колорадо, за да се случи това. Моят водач на дълги разстояния през Боулдър беше стар приятел – Ричард Гилбърт. Ричард е бивш ученик на Наропа, чиито бивши места за разходка посетих в горещите дни на юни 2012 г.

Представените тук стихотворения първоначално са написани на английски език.

Искам да изразя специалните си благодарности на Мерилин Хейзълтън, която любезно прочете и изгласка моите стихотворения от Спонтанно съзнание.

Санта Круз, Калифорния, 2013 г.

Димитър Анакиев

КРАТКО ВЪВЕДЕНИЕ В ТАНКА

Танка е японска поетична форма от 31 срички в ред: 5,7,5,7,7. Тази форма е на повече от 1300 години и не е преувеличено да се каже, че това е поетичната форма, около която е създадена японската култура. Затова и старото й име е „вака“ („японско стихотворение“), което в началото на 20 век по време на литературната реформа е заменено с името „танка“ („кратко стихотворение“).

Tanka (waka) започва като придворна поезия и се смята, че достига своя връх през 12 век с пътуващия поет Saigyo, който изменя центъра й към будизма и неговите постоянни поетични пътувания („живот на пътя“) представляват модел за подражание за практически всички японски поети, които са го последвали, така че той е и модел за подражание на великия хайку поет Мацуо Башьо. Много от хайку на Башьо повтарят мотиви, използвани от Сайгьо в неговите танки.

Дори в съвремието танка запазва мястото си в японската литература чрез непрекъснато осъвременяване на израза си. Японският танка поет („каджин“ – „човек на танка“) е високопоставен в обществото и като цяло може да се каже, че мястото на танка е по-високо от това на хайку. Всяка година японският императорски дом обявява темите, по които е желателно танка поети да пишат тази година.

Изучаването на танка е от съществено значение за по-задълбочено разбиране на японската култура. Танка е отворена към всички теми и в нея културните специфики са по-малко стандартизирани, отколкото в хайку (например, няма техника „kigo“). Ето защо танка е голямо предизвикателство и за западния поет.

Димитър Анакиев

ЧАСТ 2 – ХАЙКУ

ВСЯКО ВРЕМЕ ТРЯБВА ДА СЪЗДАВА СВОЕ СОБСТВЕНО ХАЙКУ

(Предговор към книгата Ренсаку с Хан Омуртаг)

1.

Японската култура, включително литературата, се създава под силното влияние на китайската култура. Съвременните японски хайку поети обаче смятат, че китайската култура с всичките й инструменти (включително формата от 5 и 7 срички, и „киго“), независимо от нейното значение, е твърде тясна рамка за един съвременен поет. Ето защо съвременните японски поети, в допълнение към будизма, дошъл от Китай, отварят своята поезия към различни идеологии и разчитат на различни от традиционните техники.

По време на Втората световна война обаче поетите, които не следват официалната поетична идеология в хайку „kacho fuei“ („цветя и птици“), произлизаща от будизма, лесно са могли да загубят главите си.

След Втората световна война настъпва либерализация на живота на поета. При създаването на асоциацията на гендай (съвременните) хайку поети на 22 септември 1947 г. водещата мисъл е, че „всяко време трябва да създава свое собствено хайку“ (Санки Сайто).

Изразните средства в хайку тръгват в раз-лични посоки, като една от най-силните тенденции е да се изгради хайку върху собствената религия – шинтоизмът, вместо върху „китайския“ будизъм.

От тази посока, към която принадлежи най-великото име на съвременното японско хайку, Тота Канеко, възниква идеята, че хайку не е продукт на

литература, родена от влиянието на китайската дворцова култура, а израз на древната номадска култура, която японците споделят с други номадски народи (сред тях на първо място са древните българи, митологични роднини на японците). Оттук краткостта на хайку: това е стих, който се пише на път, „от седлото“, а не на скъпа аристократична маса.

Следващите три хайку на Бан'я Нацуиши са своеобразен поетичен манифест, в който поетът изразява три основни идеи за съвременното хайку: първобитност, номадство и скъсване с будизма.

Моето хайку:
малък кедър
на деветстотин деветдесет и девет години
(1) (Бъдещ водопад)

Кон
на Чингис хан следва
моето хайку
(2) (Хибриден рай)

Вятъра който
почиства старото езерце
е едно от моите хайку
(2) (Черна карта)

2.

Българските поети, както и японските, се опитват да намерят собствени пътища и концепции за хайку, което пишат. Концепцията за „Нава“ на Иван Методиев, в рамките на която се раждат няколко хайку с изключителен мащаб е не друго, а един от „гендай“ пътищата за хайку. Прави впечатление едно антологично хайку, написано от Методиев:

Откъде си премръзнала птицо
че ме гледаш
с очите на мама?

Следващото хайку на Блага Димитрова също показва богатство на идеи и оригиналност:

Пясък –
някогашен камък,
някого замерял.

Един от най-плодотворните и оригинални автори на съвременно българско хайку – и същевременно съосновател на първата организация на българските хайку поети: Български хайку клуб – Димитър Стефанов е автор на няколко сборника и в същото време издава хайку на съпругата си Радка и внучката си Мина Версано. Димитър прекрасно разбираше двойствената природа на хайку поезията: че освен високо, оригинално хайку, тази форма е и израз, а може би и убежище за многобройни любители на жанра. И двете тенденции са силно застъпени в днешното българско хайку: оригиналното писане и хайку аматьорството, кое-то понякога приема формата на религиозна секта с много вярващи.

На дълбокото разбиране на същността на хайку и изключителната поетична чувствителност на Димитър Стефанов можем да благодарим за „преоткриването“ на хайку на Хан Омуртаг, с което той пряко свързва българското хайку със съвременните японски тенденции.

Публикувах това хайку в началото на на-шия век в един от първите броеве на японското списание за съвременно хайку „Гиню“ и то предизвика голям интерес сред японските поети. Въпреки че е написано през де-

вети век, то съдържа всички ключови характеристики на далекоизточната мисъл: безкористност, идеята за прераждането и идеята за кръговия поток на времето.

Духовно-поетичният обем на това хайку от Хан Омуртаг е не само индикатор за състоянието на изконния български дух – с който можем да се гордеем – но представлява и основата на нашата култура, която през вековете е получавала примеси, много от тях благодарение на нейните врагове, които са й чужди и от които днес трудно се отърсваме. Това хайку все пак трябва да ни изпълва с оптимизъм – нация, която има толкова дълбоки корени и почива на толкова жизнена култура, която пленява и след 12 века, трябва да бъде нация със светло бъдеще.

3.

На читателя се представя ренсаку, което обобщава 12 века и се простира по цялото земно кълбо. Според двойствената природа на хайку поезията, това ренсаку в еднаква степен прославя българския дух и космополитизма, прославя индивидуалното творчество и духа на сътрудничество на японската поезия, прославя традицията, която разцъфтява като лотос с многобройни листа в съвременната хайку поезия.

Много съм благодарен на всички поети и визуални артисти, които се отзоваха на този наш съвместен празник.

село Грознатовци, Трънско 01.11.2022 г.

Димитър Анакиев

ПЕТТЕ ПРИНЦИПА НА ПИСАНЕ НА ХАЙКУ НА КЬОШИ ТАКАХАМА

В началото на 20 век двама самурайски синове, Шики и Кьоши, реформират и предефинират японската литература. Целта на реформата е да доближи японската литература до западния читател и в същото време да я дефинира по такъв начин, че да запази националните си характеристики, когато е изложена на чужди влияния. Творчеството на Кьоши Такахама много помогна за развитието на хайку като независима литературна форма. Кьоши състави и първия японски „хайку речник“, който по-късно беше актуализиран от неговата внучка Тейко Инахата.

Ето как Кьоши вижда петте основни принципа на писане на хайку:

1. Принципът на „обективната скица“ (kyokkan shasei)
2. Принципът на вътрешния пейзаж, (кешики) или „научи се от бора да бъдеш бор“
3. Принципът на недостъпност на истината за сетивата
4. Принципът на „цветята и птиците“ (kacho fuei), проявен чрез „kigo“
5. Принципът на краткотрайността на живота

Обяснение:

„Първо скицираш обекта на наблюдение и се доближаваш до него, след това се идентифицираш с него и накрая обектът идва при теб.“ (Кьоши)

Виждаме, че Кьоши е вградил реалистичната концепция на Шики за „скица“ в будистката концепция за „вътрешна истина“. Скицата остава като рамка, но съдържанието й е будистко в Киошия. Това съдържание се състои от: вътрешния пейзаж, отъждествяването на субекта с обекта и отричането на истината на сетивата (както би казал Хошинага, „този, който вярва, че морето е синьо, не знае какво е хайку“). По този начин Кьоши определя японското (нео)класическо хайку като изкуство, основано на идеологията на будизма.

Тук трябва да се добави, че японските поети, избрали будизма за пътя на живота и станали монаси, като Хосай и Сантока, не са спазвали никакви правила. Пишат хайку както си искат и изтъкват други ценности на преден план: жизненост, директност, спонтанност, единство на живота и стиха, свободен стих и хумористична дистанция.

След Втората световна война ново поколение поети, известни като „гендай“ (съвременни), отхвърлят будизма като крайна идеология в хайку и се обръщат към шинтоизма (анимизъм) и различни западни идеологии.

Ако днес някой ме попита за съвет как да пише хайку, бих казал „изучавайте будизма и пишете както искате“.

Димитър Анакиев

ПОЕТИЧНИЯТ МАНИФЕСТ НА ЯМАГУЧИ СЕЙШИ

Най-видният поет сред модернистите, направили първите стъпки в изоставянето на традиционализма на Кьоши, е Сейши Ямагучи, който все още има статут на модерен класик.

През 1955 г. той публикува своя поетичен манифест, който е интересен за разглеждане и сравнение с манифеста на Кьоши. Този манифест имаше 6 точки:

1. Да се използва езикът на обикновената реч, но винаги да се използва точната дума, а не почти точната, нито просто декоративните думи
2. Да се създават нови ритми...
3. Да се даде абсолютна свобода при избора на предмет.
4. Представяне на изображения
5. Да се произвежда поезия, която е твърда и ясна, никога замъглена или неопределена
6. И накрая... Концентрацията е самата същност на поезията

Отбелязваме, че в манифеста няма идеологически предпоставки. Макар и косвено, като не се споменава, будизмът е заобиколен. Това означава, че за него хайку е отворено за всички идеологии, будизмът няма приоритет. Това се потвърждава от заявката за тематична откритост. Освен това той никъде не споменава „киго“. Освен това изисква „нови ритми“, което означава, че отваря вратата към свободната форма.

Тук трябва да се каже, че дзен монасите, които започнаха да пишат в свободна форма много по-рано,

не бяха социално достойни, а бяха „soto“ – извън обществото (социалната концепция за „soto“ и „uchi“: „отвън“ и „вътре“ общество, социални групи, за които се прилагат специални правила).

Така Ямагучи Сейши, поет който въвежда нови теми, като пише на строг 5,7,5 и редовно използва „киго“, отваря вратата за поети като Канеко Тота, който малко по-късно открито и напълно ще отхвърли традиционализма и с него будизма и преобладаването на „самурайската естетика“ в японското хайку.

ЯПОНСКО „НОВО ХАЙКУ“

Бързата индустриализация на Япония и поражението във Втората световна война разклащат учениците на Кьоши в отношението им към традиционните ценности. Въпреки това не се стигна до моментално прекъсване на традицията. Модернистките поети, наречени „Нова вълна“ или „Ново хайку“, за първи път отразяват индустриалния пейзаж на Япония. Хайку запазва (нео)класическата форма (5,7,5, „киго“, скица), но обхватът на темите е значително разширен.

*

До лятната трева
колелото на локомотива
идва и спира

Ямагучи Сеиши (1901 – 1994)

*

Здрач...
полето със сладки картофи,
което е моят пряк път

Мизухара Шуоши (1892 – 1981)

*

Убивам мравка
и осъзнавам, че трите ми деца
са гледали

Като Шусон (1905 – 1993)

*

Нека го съхраня
в себе си, планина, пълна
с пищящи цикади

Санки Саито (1900 – 1962)

*

Счупете орех –
пазете се от безбройните думи
на Библията

Хирахата Сеито (1905 – 1997)

ДЕВЕТ ХАЙКУ НА КОИ НАГАТА

Едно от най-емблематичните явления в японското хайку на XX век е поетът, художникът, редакторът и критикът Кои Нагата (1900-1997). Изучавал Доген (1200-1253) в продължение на години, неговото хайку се основава на дзен будизма, който Нагата разбира по специален начин, вземайки за основа концепцията за „нищото“ („Му“, 無) [7]. „Вярвам, че поезията е това, което превръща съществуването в илюзия. Или може да се каже, че превръща реалността в илюзия“, пише Кои. И тъй като неговите хайку въплъщават това разбиране, те са повече търсене, отколкото намиране.

Кои не вижда дзен като път към просветлението, а по-скоро цени състоянието на никога напълно постигано сатори в противовес на някаква идеализирана версия на постигането на сатори. Финият танц на страхопочитание и откъснатост, проблясъците на подълбоки прозрения в светската реалност, са качествата, които правят хайку стиховете на Кои толкова живи.

Кои чувства, че „нищото“ („Му“, 無) не означава загуба на себе си; по-скоро е „царство, където можеш да осъзнаеш най-свободното си аз, космическото аз,

[7] Едно цвете е красиво, но какво го прави цвете? Аз съм несъмнено аз, но какво ме прави такъв? Когато задаваме въпроси като този, отговорът ни води до среща с „източната концепция за Му (無)“. Това не е несъществуване в противовес на съществуването, а абсолютното Му, което надхвърля противопоставянето на съществуване и несъществуване. Вярвам, че това е „същността на съществуването“. Но защо тогава изпитвам нужда да го преследвам и да вярвам в него? (Кои Нагата) пейзажът

необвързано с нищо“. Приемането на всички двойнствени сили в човека и природата – ин и ян, светлина и тъмнина – само по себе си е едновременно единство и свобода. Това е посоката, която Кои прегръща в своя живот и изкуство. „Този вид красота в упадък е поинтересен за мен, защото този спад излъчва енергия. Винаги съм носил копнежа да стана свидетел на смъртта на цветето, на растението със собствените си очи. Повечето хора се опитват да видят цветята в техния пълен разцвет, а аз копнея да ги наблюдавам, когато краят им наближава.“ Така че неговият много личен и понякога неясен стил, както при никой друг, е свързан с образите на мършавостта, самотата, слабостта на естествените неща. Неговата цел е да надхвърли отчаянието, като създаде хайку изпълнени с живот, чиято енергия извира от дълбините на уединението на поета.

„Повечето хора се задоволяват с техниката на писане, но те са като деца, които се плискат в плитки води. Натъжава ме, че като цяло хората в хайку са толкова повърхностни, без дзен в себе си, без философски гръбнак“ – това мнение споделя и великият изследовател на хайку Р.Х. Блайт.

Нагата ненавижда борбите за власт, които се водят в редиците на хайку групите, и винаги се е разграничавал от подобни интриги. „Власт, слава, богатство, комфортен живот са далеч от истинския път на хайку. Възхищавам се на хайку от Башьо, защото той поддържа принципите на откъсване от човешките желания и уважение към живота на духа.“

Но през 1949 г. той създава своя група със списанието Rila-za („Лира“). Основавайки практиката си на дзен мисълта, той се занимава с темите за пространството, религията, философията и установява свой собствен уникален хайку стил, отличаващ се с усещането

за всеобхватната самота на живота и опустошението на фаталния разпад на човека. Любимият му западен поет е В.Б. Йейтс, чието кратко стихотворение „След дълго мълчание“ дава мото за неговия хайку път: „Телесната вехтост е мъдрост...“

„Разбрах самотата от дъното на сърцето си“, добавя той и също: „Когато истински се запознаеш със самотата, тя се превръща в своята противоположност и се изпълва с веселост.“

Нагата започва да пише хайку на 17-годишна възраст, но 80 години по-късно казва, че все още се учи: „Никога не ми е омръзнало да съчинявам хайку и работата ми все още не е завършена. Винаги съм чувствал, че трябва да вървя още, търсейки средния път в живота, който ми позволява да продължа да изгарям в поетична енергия.“

Кои Нагата публикува 16 сбирки с хайку, за които получава наградата на Асоциацията за гендай хайку и наградата на Музея на поезията в Япония. Той е и талантлив калиграф и суми-е художник с 19 самостоятелни изложби в Токио, Киото и Кобе. Автор е на над 10 книги с критика.

Кои Нагата се жени много млад, но чрез поезията си открито изразява своята хомосексуалност (което не е табу в Япония). След като земетресение разрушава къщата му, той не строи отново дома си, а заживява като бездомник в един от бедняшките квартали в покрайнините на Токио.

*

Охлюв
ебе половинката си
пронизвайки меката й плът.

*
Първо остаряват червата
полската чучулига се издига.
*
Младо момче –
като пролетта
след шестдесет години.
*
Изсъхналите треви –
без къща, в която да живея,
животът ми гори по-пламенно.
*
Главата ми
дупка ли е? –
отронен цвят камелия
*
Самота –
нарастващ праз в съня
като този свят.
*
Зимна врана
пристъпва напред
пейзажът пристъпва с нея.
*
Сгрях го
и загубих –
суровата слана
*
Пролетно врабче
вдига опашката си –
тъмнината отдолу.

Кои Нагата (1900-1997), Превод и коментар Димитър Анакиев, коректор Венелина Петкова

НАКАМУРА КУСАТАО, 14 хайку

Накамура (1901 – 1983) ученик на Киоши Такахама, който по-късно основава посока (школа) в писането на хайку, наречена „Училище за хуманистични изследвания“ – ningen tankyūha (人間探求派)

*

Пада сняг...
Отдавна вече е минала
епохата Мейджи

*

Всеки един с полумесец –
Пръстенът от вода нетърпелив
да ме стигне.

*

Вечно синьо в небето.
От жена ми получавам
една ябълка.

*

Празна бутилка
и един стар сляп човек
на зимното слънце.

*

Благодарение на дъгата –
освен жена ми не знам
други жени

*

Зъбите на детето ми
започнаха да растат – навсякъде
свежа зеленина.

*

Метафорите изчезнаха,
както и моята вяра – слънцето
над тресавище.

*
Смелост, наистина
е солта на земята –
бял сливов цвят
*
Бързам да правя любов
с жена си – чакълестия път
в пролетното пладне
*
Гледайки към пламтящото
горещо небе, копнея за тяло
на източна жена
*
Зимни облаци...
Бутам се през храстите
на лудница
*
Зимата във военната
нация... Лудницата
е пълна с песни
*
Луди песни
кънтят силно и ясно
в банята на лудницата
*
Коприварчета –
всички имат една и съща песен.
Мисля за дома

САНТОКА ТАНЕДА (1882—1940)

Будистките догми, подобно на християнските, разглеждат писането на поезия като отклонение по пътя на Бога. Ето защо будистките монаси-поети обикновено водят дневник на религиозния си провал в поезията си. Тяхната поезия обаче е дълбоко будистка. Будисткият монах Сантока Танеда е най-популярният японски поет на 20 век. Той практикуваше будистка медитация, докато ходеше, като древните китайски монаси. През живота си той измина 45 000 километра, пишейки хайку по пътя.

Моят превод на 70 стихотворения на Сантока през 1993 г. беше първото споменаване на Сантока на Балканите. След това дълги години следвах стъпките на Сантока в Япония.

Тридесет години по-късно предлагам на българските читатели 23 хайку на Сантока с кратки коментари.

„Западняците обичат да покоряват планини;
Ориенталците обичат да ги съзерцават.
Що се отнася до мен, обичам да ги изпитвам."
Сантока

Напредвам
Напредвам
Все още зелена планина [8]

[8] Това е реалистично хайку, което индиректно говори за (липса) на напредъка на поета по будисткия път. Планината символизира Буда в японската култура. Това е едно от двете най-известни хайку на Сантока.

Ръцете и краката,
оставени в Китай, вие се
връщате в Япония

Сред паднали листа в полето
лайното ми
изглежда красиво

Водното конче
кацна на шапката ми,
докато вървя

Ако си продам парцалите
и си купя ракия
ще има ли все още самота?

Мога да умра тук
В спокойно настроение
В свежите зелени треви

Цял ден гледам планините
Няма нужда
да си слагам шапката

Млечният път
в полунощ
пияница танцува

Няма повече къщи,
от които да прося;
облаците покриват планините [9]

[9] Просията е една от основните будистки практики, насочени към смазване на егото на монаха

на водата
отражението
на скитник

откъснах
безименното цвете,
и го предложих на Буда [10]

безшумно
сложих
днешните сламени сандали

шамар на мухите
шамар на комарите
шамар на себе си [11]

може да е залез
но пак няма хан
сврачките пеят

нищо друго не мога да направя;
Вървя още и още

днес отново,
подгизнал
Вървя по непознат път

зазоряване
сам се топля
във водите на горещия извор

---

[10] Да убиеш каквото и да е живо същество, да откъснеш цвете, е грях за будистите

[11] Ибид

Нямам дом
есента се задълбочава

Градушка
също влиза
в купата ми за просия

както си е,
вали, мокря се,
ходя

планина, която никога повече няма да видя
избледнява в далечината

цял ден
срещам демони,
срещам Буди

малко живот остава,
почесвам тялото си

Превод, увод и коментар Димитър Анакиев

ОЗАКИ ХОСАЙ, 32 дзен хайку

Будисткият монах Озаки Хосай (1885 – 1926) е добър пример за принципа на „единството на живота и стиха“. Пише напълно екзистенциално, като обръща внимание на истината за себе си и живота си от гледна точка на ежедневието. Тези, които го сравняват със Сантока, обичат да посочват, че Хосай е по-талантлив като поет, поради голямата си чувствителност към детайла. Но основно става дума за два различни таланта. Сантока е по-екстровертен и философски настроен, той се среща с много хора по време на пътуванията си и се грижи за публикуването на стиховете си, като публично изразява противопоставянето си на войната, която Япония води в Китай.

Хосай не е пътувал. Меланхоличен и интровертен, той размишлява върху живота си като монах. В неговите хайку почти няма големи идеи. Той не се интересуваше за издаването на стиховете му.

Написал е 4000 хайку, публикувани посмъртно. Въпреки това впечатлението е, че той е оставил след себе си повече стихове, които се помнят от Сантока, но влиянието на Сантока върху обществото е много по-голямо.

Хосай е запомнен със своя лапидарен стил и прецизни изображения. Поетът на ледената самотата но с отворено сърце за истината за живота:

И когато кашля, сам

Вечерта –
еднокрако врабче
подскача

На брега
когато обърна главата си
вече няма отпечатъци

Изкачвам се по хълма –
всички села
изглеждат тъжно

За варене на боб
имах цял ден

Без думи
цял ден –
сянката на пеперуда

Фантастични гърди
и комар!

В задната част на мъглата
звукът на водата –
отивам там

Под голямото небе,
аз не нося шапка

Толкова сам –
премествам сянката си
просто да я видя

Декемврийска нощ –
замръзнало легло
това е всичко, което имам

Кон
болтове върху килим
от бял скреж

Буда ми дава
още няколко дни –
аз правя прането

Убийства навсякъде –
и все пак вода
тече през нощта

Да очерня другите?
Измивам духа си,
обелвайки грах

На върха на тревата
с лице към безкрайното небе
мравка

Щракане
на цветарски ножици –
лъжа съм

Непрестанно подсвирквам
тази сутрин
в светещата горичка

Красива луна –
разглеждам всичко
и си лягам

Толкова самотен –
разтворих всичките си пръсти,
пет от тях

Снежно небе –
на здрач
ставам птица

Будисткият свещеник и аз,
само двамата,
пием...

Превръщайки се в мен
който говори с просяк...
Тревата расте

Жълтата вода,
извлечена от гърдите ми,
издава шумове в колбата

Сладководна мида,
неотваряща устата си...
Съвсем мъртва

Сега чувствам,
че мога да умра,
без да се изнеса

Бездомно хвърчило,
връвта му се е оплела...
Сливовата клонка

Болестта продължава,
чувствам се уморен и депресиран...
Пролетта свършва

Алея на върха на хълма,
зимният дъжд се изчисти...
Конят цвили

Не пия…
Тялото ми е студено
като сушата

Раздяла...
Бера дива хризантема
от самотата

Иззад
пролетната планина
започна да излиза дим [12]

Текст и превод: Димитър Анакиев

[12] Хайку, написано преди смъртта на поета. Мотивите му са стереотипни. Той вижда дим от кладата на собственото си тяло в планина, пълна с живот (пролет).

ТОТА КАНЕКО, 30 хайку

Тота Канеко е най-значимата фигура на съвременното японско хайку и един от най-великите хайку поети в историята.

Поет с изключително дело и талант, той отхвърля традицията, свързана с будизма, и се обръща към оригиналната японска религия, шинтоизма (анимизъм), обявявайки „киго“ за не-японска традиция в японската поезия (традицията на „киго“ – сезонната думи е пренесена в Япония от Китай).

Канеко решително отхвърля будисткия принцип за „единството на живота и стиха“ и вместо това провъзгласява принципа на „интелектуалния екстаз“. Поетите, които се събират около него, наричат себе си „авангард“ и представляват най-видната част от иначе разнообразното японско съвременно (гендай) хайку. Но всеки голям поет използва в творчеството си всички изразни средства и отстоява идеи.

Първото хайку в настоящия превод може да се счита за манифест: „не-„умът“ (будизмът) има своите корени в шинтоизма (езичеството).

През 2008 г. Тота Канеко беше обявен за „личност от културното значение“ за Япония. Титла, която се присъжда изключително рядко. Най-цитираните негови хайку са в тази селекция (№ 7 и № 13).

Тота Канеко цял живот е работил като служител в банка, така че хайку №7 всъщност е пример за „единството на живота и стиха“, което Тота по принцип отрича.

Мнозина смятат, че хайку №13 е неговият поетичен коментар за Такахама Кьоши, който е решително свързан с политиката на имперска Япония.

Може би всички хайку трябва да бъдат обогатени с бележки, които ги пояснявят, но в този превод не го направих, защото вярвам, че е добре да се види как преводите на хайку комуникират с публиката без бележки или коментари. Все пак това са поетични образи.

Но все пак, за хайку № 20 е нужно кратко обяснение. В това хайку Тота Канеко изразява уважението си към своя учител – известния поет на японския модернизъм Като Шусон В духа на японската култура е уважението, както всичко останало, да се изразява индиректно, донякъде „кодирано“. В случая Тота Канеко е имал предвид факта, че Като Шусон е бил редактор на списанието за хайку „Зимен гръм“. Това е списанието на неговата хайку школа. Чрез използването на фразата „зимен гръм“, ученикът изразява индиректно уважението си към своя учител.

1
Бели цветове
сливи: генезисът на Лао Дзъ
по пътя на не-ума

2
Щом отмина
училищният шум, поникнаха
стръковете ечемик

3
Той ожени
дъщеря си и сега плаче
в дима от пържена риба

4
Облачен град –
от праха се издигна
катафалка

5
Напуснах Фуджи –
върху загорялата ми кожа
гравиран часовникът

6
Мъглива нощ –
това кон ли гази
до тялото ми?

7
Сутринта
банкери флуоресцентни
като калмари

8
До бордела
въжето за скачане
някак избледня

9
Червено слънце
на детска рисунка –
навън е виелица

10
Цинично
плодовете бяха продадени
на малка гара

11
Отваряйки
очите си по обяд, насекомите
виждат само покрива

12
Върловката се
присъедини към другите:
бързо и щастливо

13
През нощта
светулката се закачи
за някакъв вълк

14
Птиците мигрират,
луната променя долината
и има един старец

15
Есенен рак,
хванат в капан от светлината
в главата ми

16
След цунамито
старица
става безсмъртна

17
Пролетен хълм –
по пътеката дивият глиган
дъвче въздуха

18
Ако спра да пия,
на какъв друг порок
ще се отдам?

19
Кит се покатери
на форзицията: засенчва
ден и нощ

20
Остров Оки –
току-що удари зимен гръм
на учителя ми

21
Пожълтял бор –
поривите на зимния дъжд
се втурват към мен

22
Спах безгрижно,
докато пустошта на съня ми
не позеленя

23
Полумесец, повдигнат
в небето: Мюсюлманите
винаги са ядосани

24
Облъчени крави
в оризище
очакват смърт

25
Морска лунна
светлина: към другия бряг
пътища на думите

26
Великата китайска
стена, да – в ръка нося
лятно бяло цвете

27
Синята акула
си показа корема –
там съм роден

28
През краката ми
рибената воня напоява стената –
първият зимен дъжд

29
Лятна закуска –
като живот на куб
неговата смърт

30
Цъфнала слива.
Виждам синя акула
навсякъде в градината.

Коментар и превод на хайку: Димитър Анакиев

ХАЙКУ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРЕХОДИ

или седем хайку на Хошинага Фумио

Хайку творчеството на японския поет от остров Кюшу Хошинага Фумио е видимо белязано от два исторически елемента.

Първият е свързан със съдбата на неговите предци от племето Кума, победени и асимилирани от племето Ямато през Средновековието. Хошинага не иска да приеме асимилацията. Чрез своите хайку той възстановява културата на своето племе. Така той публикува речник с 50 ключови думи от неговото племе, изразени чрез хайку, а след това и колекция от негови хайку, наречена Kumaso-На (Племето Кума).

Вторият исторически момент е личното преживяване на поета от Втората световна война. Подобно на повечето японски млади мъже от онова време, той преживява болезнена трансформация от националистически ентусиазъм към трезвеност след поражението на Япония.

След войната Хошинага се присъединява към кръга на поетите Гендай, който се формира около Тота Канеко, който скъсва с японската традиция, победена във войната.

Днес Хошинага е разпознаваем с политическата си активност, която изразява чрез своите хайку – преди всичко в личната си конфронтация с идеологията на национализма.

*

По време на престоя си в Кумамото попитах Хошинага дали е възможно да се победи историята с хайку? Може ли тази малка и крехка форма да победи силата на танковете и оръдията? Той ми отговори:

„Хайку е като копче. Дори да е малко, без него този наш свят би спрял.“ Този отговор означава, че светът не се управлява от груба сила, а от връзките, които съществуват между всички неща. Има смисъл да се водят политически битки с хайку поезия.

Избрах седем хайку от Хошинага Фумио, които добре отразяват активистката тенденция в неговото хайку. Учудващо е колко актуални са неговите хайку за нашето историческо и географско пространство. Освен вечната си актуалност, неговите хайку се изучават и поради майсторското използване на „ключови думи“ – изкуство, което ние на Запад не познаваме. През призмата на „ключовите думи“ западният читател на поезията на Хошинага Фумио може по-добре да види „хайку майсторството“ като традиционно японско изкуство, което се изучава и усъвършенства през целия живот.

Може би тук дължа по-широк коментар: „традиционното изкуство“ предполага монолитна, непроменлива идеологическа система.

В историческите условия на внезапна смяна на идеологията, на която се основава обществото (дошла след поражението) то със средствата си става неподходящо да изрази сложността на житейския опит, през който преминава поетът (мисля, че българските поети лесно разбират тази сложност, тъй като те самите преминават през политически преход).

Ако опростя малко, японските поети реагираха на историческите промени по три начина: някои продължиха да се придържат към традиционната рамка, като същевременно пренебрегнаха социалните промени (водещият поет от тази група е Киьоши Такахама), други напълно отхвърлиха традицията и започнаха да търсят нова идеологическа основа и нови начини на изразяване в хайку (като форма на поетично бягство

от реалността), третите се опитат да запазят традиционните изразни средства, но да ги модернизират и използва по нов начин (т.е. да се сблъскат с реалността)

Водачът на тези нови тенденции в японското хайку, обединени около понятието „Гендай хайку“ (съвременно хайку), несъмнено е Тота Канеко.

Хошинага Фумио, въпреки че самият той казва, че традиционната рамка е станала тясна и неподходяща за него, за да изрази сложността на своя житейски опит и най-вече промяната в мирогледа, принадлежи към онези поети, които не отхвърлят традиционните техники, но започват да ги използват по нов начин, придавайки им нов смисъл и значение.

Затова при него виждаме 5, 7, 5 и „шасеи“ и „киго“, но по съвсем нов начин. Неговата поезия, освен че критикува тоталитаризма, подчертава силно индивидуалната и колективна цялост – демократичните ценности. Затова днес тя е изключително важна не само за българските хайку поети, но и изобщо. Неслучайно той започва интервюто си с Ричард Гилбърт с перифраза на Башьо „Най-големият дар на хайку е свободата“.

*

тази есен
увеселителният парк
пълен с нацисти

Изглежда като обикновен „chasei“ – обективна скица на реалността, използвана от класическото хайку. Обаче!

В това хайку имаме две „киго“ с противоположна посока на действие (обикновено се казва „киго“ е „дума с намерение“). Първото и основно киго е „есен“, второто киго е „увеселителен парк“ (лято). Нито една от тези две киго обаче не е истинска

„ключова дума“. Те са там, за да предизвикват безпокойство с противоречията си. Един западняк трудно може да „прочете“ това противоречие, но чувствителната душа на поета може би може да го усети.

Истинската „ключова дума“, темата на това хайку е „нацисти“. Асоциацията на тази дума със забавление е ключов аспект на това хайку. Това е хайку, което говори за нормализирането на нацизма в обществото. Каква актуална тема! Сталинизмът се нормализира в България, нацизмът другаде. Тоталитаризмът отново се нормализира, демокрацията е в опасност.

Толкова майсторски написано хайку! Виждаме изразителната сила на техниката на ключова дума, техника, която направи хайку независима поетична форма.

*

Атлетното стъпало
на спортиста сърби – все още
не може да стане Хитлер

„Атлетично стъпало“ е медицинска диагноза и се отнася до гъбична инфекция на стъпало, която е честа и продължителна при мокри условия (като спортни обувки). Често се среща сред посетителите на басейни. Ето защо в Япония „атлетично стъпало“ е киго за лятото („басейн“ е киго за лятото). У нас, разбира се, тази медицинска диагноза не е сезонна дума. Ето защо западният читател отново трябва да разчита на своята чувствителност, интуиция и чувство. Още едно майсторско хайку, актуално, вечно.

*

От млади бамбукови
планински бунтовници излитат –
срещу вятъра

Това хайку е апотеозът на личния бунт, борбата за социални ценности вместо социалната пасивност, предпочитана от тоталитарните общества. „Млади бамбуци“ е пролет, което означава, че поетът разглежда личния бунт и борбата за социални ценности като основа на трансформацията на обществото.

*

От банковия район:
внезапно разпадащата се светлина
на бойния кораб

Морската тематика изразява лятното настроение, затова корабът тук (независимо дали е боен) е киго за лятото. Но именно защото лятото, времето за почивка на морето) е изразено чрез символичния образ на войната и е свързано с икономическата мощ, този поетичен образ е сложен и многостранен, много подобен на предишното хайку. Умелото използване на ключови думи прави хайку изключително сложно изкуство.

Двадесет милиарда
светлинни години лъжесвидетелстване:
вашата кръвна група е „Б“.

В това хайку не виждам киго, но виждам точна алегория, която разказва какво означава да си гражданин втора класа („кръвна група Б“). По мое мнение това хайку майсторски засяга темата за малцинствата (племе Кума) и темата за личната и колективна маргиналност. Ето магическата сила на езика (kotodama shinko).

*

Калмари мента
ченге палеж
невен

Това е едно от най-известните хайку на Хошинага Фумио. Известното хайку „акадека“. „Акадека“ („червен детектив“) е филмов злодей от японски криминални филми В-продукция. Хайку е написано по модела на детска песен. Типично за Хошинага, той едновременно спазва всички правила на класическото хайку (5,7,5, „киго“) и ги унищожава със същия ход.

Това хайку има цели 5 (пет!) паузи (вместо една), което означава, че стихът няма фокус. Използваните думи нямат логическа връзка помежду си. Тези думи са обединени в хайку стих чрез ритъм (5,7,5), цвят и звук. Акадека хайку е и пълно отрицание на всички западни „дефиниции“ на хайку и на изобретения „жанр“ на хайку. Това хайку също говори колко безсилна и неспособна е западната култура като цяло да разбере хайку. Тук няма логика, а само поезия.

Имах дълга дискусия с Хошинага как да преведа думата „акадека“, така че да има смисъл в друга култура. Накрая избрах думата „ченге“. Ако читателите имат други идеи, ще съм благодарен, ако ги предложат.

*

Към миража на водата
следвоенните бащи
преследват…

Всички велики идеи, които надхвърлят основното човечество, в крайна сметка се оказват илюзии. Забележете как е избрано „киго“ („мираж на водата“ – лято) – за да илюстрира темата на този стих: идеологически илюзии.

Великият хайку майстор Хошинага Фумио.

Коментар и превод: Димитър Анакиев

БАН'Я НАЦУИШИ

15 хайку

Догодина ще отбележим 20 години от посещението на великия японски поет Бан'я Нацуиши в София. Затова започнах да превеждам негова поезия на български. Ще публикувам преводи в продължения.

Планинската верига има уши;
камък е хвърлен
през нощта

Много, много отдавна
фонтан
на дъното на морето

Воден спрей
на изток, юг, запад, север
от крал Лапис Лазули

Лятна мъгла –
малко камъче,
което се радва

В онази друга земя,
веднага щом се издигне ветрецът, Вечният кедър се разпада на парчета

Безгранични вълни.
Това е черешка, наречена
„разказване на света“

Децата играят
около шестоъгълен пъпен камък
под бели облаци

Под небесния водовъртеж
си играя
с кристални сфери

Изгонен от звездите –
падайки
ставам дъга

Майка суче
члена на бебето си
сред море от черничеви листа

Ровът на замъка
на Страната на изгряващото слънце се изпълва със сълзи

Всяват хаос
в къщата,
лястовичи мокри крила

Устието, където не се вижда
нито изгряващото, нито залязващото слънце –
аз наричам майка

Всмуквайки в синьото небе
дупка на цикада
изчезва

Няма японска
революция – градът бие
гребена на вълна

Превод: Димитър Анакиев

ГИГАНТСКИ ВЪПРОС В МАКЕДОНИЯ

хайбун от Бан'я Нацуиши[13]

От небето Македония изглежда страна на голи планини. Какво е голо? Не само планините, но и нещо невиждано. Когато посетих Гърция за първи път преди няколко години, голотата ме впечатли толкова силно: останах безмълвен. Този вид голота идва от насилствената съдба, която атакува гръцките герои и героини, например Едип. Македонската голота може да се различава от гръцката.

Кацане
в гола страна, пълна
с тесни пътища

Бил съм в Струга, която е известна с международните си поетични вечери, този град на югозападната граница на Македония. Преди посещението ми един македонски приятел Александър Прокопиев ме информира, че Струга е изключителна в страната си. Да, наистина, Струга е изключителна. Противно на македонската голота, Струга на брега на Охридското езеро е заобиколена с изобилие от вода. Освен това е родното място на река Дрим.

„Родното място на реката
е родното място на поезията“,
каза вятърът

[13] Публикувам този хайбун за тези, които искат да опознаят анимистичния начин на мислене, така типичен за японците.

За нас, японците, благословени с морета, големи и малки езера и реки, водата е буквално източник на енергия за всички дейности. И така, Струга вдъхнови моя поетичен дух. Има ли муза в Охридското езеро? Езерото или морето често се превръщат в начална точка на моето мислене. В Струга първо се чудех дали тази необятна вода, Охридското езеро не е сама по себе си гигантско и нежно създание. Вярно е, че водата е неорганична материя, но езерото се състои не само от чиста вода, но и от микроби, риби, водорасли и т.н.

Вятърът шумоли
път върху езерото,
път на въпроси

Зададох огромен въпрос на Охридското езеро. Какъв въпрос? Гигантски и радикален въпрос за нашите живот и смърт. Това също е жив и вечен въпрос. Тези мои разсъждения в Струга са неочаквани дори за мен самия. Е, наблюдавам интересен контраст между живота и смъртта на хълма на град Охрид.

Близо до мъртъв скорпион
си играя
с кученце

В музея на хартията на хълма си играех с палавото кученце на пазител близо до мъртвия скорпион. Не знам защо това опасно същество беше там. Съсед на този музей е църквата, посветена на Дева Мария. Разбира се, тя наблюдаваше раждането и смъртта на Исус Христос. Тя е трагичният извор на живота и смъртта.

На другия хълм на град Охрид стои реставрираната църква „Свети Климент“. Това е една от най-

красивите църкви, които някога съм посещавал. Казаха ми, че е имало и древен университет за християни. Въпреки че не съм християнин, имам подчертан интерес към християнството, защото в гимназията имах учител католик от Западна Европа. Все още си спомням добре въпросите ми към него и отговорите на католическия учител, когато бях тийнейджър. Гледайки как Охридското езеро блести от върха на хълма, си спомням един от въпросите си: „Неблагоприятно ли беше за хората след смъртта на Христос? Защото не могат да чуят пряко думите на Христос“. Учителят беше отговорил: „Не, можем да го чуем чрез Библията“. Сега, около 30 години по-късно от този период, излязох ли от тази задънена улица? Не, живея в много въпроси около живота и смъртта.

От езерото
на университета на върха на планината
идва въпрос

В някаква пещерна църква на брега на Охридското езеро срещнах сериозна комбинация между пясък и свещ. Свещите бяха върху поднос, пълен с пясък. За мен това беше изненада.

Мълчаливо гасене
на свещ в пясъка –
обяд

Най-накрая осъзнах факта, че Охридското езеро не е в противоречие с голотата. Това езеро е огромно и голо тяло с органична вода. Това полуголо тяло диша тихо и бавно. Така че самото то е дълготрайна голота. Такава богата голота ни кара да се замислим дълбоко върху вечните въпроси.

От дъното на езерото
явява се въпросът на Исус –
явяват се мехурчета

От друга страна, голотата винаги се изправя срещу нищото. Почти гол, мислил ли е Исус Христос за Бог на брега на Галилейско море? Това е друг въпрос.

Превод: Димитър Анакиев, коректор: Венелина Петкова

ДЖИМ КЕЙШЪН,

15 хайку

утринна роса
не може да се скрие пътят,
по който сме дошли

появяват се птици
и изчезват
накланяща се ос

топъл вятър
блясъка на лятната трева
когато се огъва

една бяла пеперуда
излиза от зелената гора
пак и пак

пръстовите ми отпечатъци
върху водното конче
в кехлибар

сънувам
в спалния чувал
пеперуди

люлеем
напред и назад
разговорът

нещо
за този момент
лае кучето

листата падат
къщата излиза
от гората

лястовка лети...
гледайки през прозореца
дълго след това

четем романа за пътуване във времето до следващия ден

за рождения ми ден
още едно пътешествие
около слънцето

пролетен ветрец –
кучето бяга
в съня си

прегръдки за довиждане –
всички места,
където се докосваме

дълга, бавна крива –
преминавам отново
под гъските

Превод: Димитър Анакиев

ВЪВЕДЕНИЕ В ХАЙКУ И ТАНКА НА ДЖЕЙМС КЪРКЪП – ескиз на Димитър Анакиев

Джеймс Къркъп е най-великият западен поет, посветил се на японските поетични форми. По време на тридесетгодишното си изгнание в Япония той пише и превежда хайку и танка, съдия е на световни конкурси за хайку и танка и е съветник на японски литературни списания.

Като автор той е привърженик на японската традиция: пише хайку със строги 17 срички, а танка – с 31 срички.

Неговите хайку са лишени от явни идеологически изказвания, които той пренася изцяло в танка. Стилистично работата му в хайку много напомня на поетите от японската „нова тенденция“ (шинкейко), което означава: класическа форма, придружена от тематична свобода (като Ямагучи Сейши), а същото може да се каже и за танка, която традиционно е отворена към пряка идеология.

Той критикува поетите на японския авангард за изоставянето на японската традиция, преди всичко реалистичен израз, и още повече критикува американската „свободна форма“, която смята за идеологическа конструкция, докато японските „джиюрицу“ поети (поети в свободна форма, като Сантока и Хосай) смята за автентична поезия.

С голямо неудоволствие той се отнася към епигонското хайку, защото, както твърди, „японската чувствителност не може да се копира“.

14 ХАЙКУ – хайку на Джеймс Къркъп

В селското езерце
пълната луна потръпна
от падналото листо.

Узрели планински плодове –
дори изпражненията на птиците
са наситено лилави.

Тъмните води на езерото –
с първия снеговалеж покрити
само каменни стъпала.

Дълбоко в долините
камбаните се отърсват от сняг –
звънят за литургия.

Изгасих лампата
над кухненската мивка
и жабите спряха да крякат.

Водопадът бучи –
въпреки че врабчето пее нечуто,
все пак продължава да пее.

Пеперудата забавлява
едно лютиче, и след това
още едно.

В кехлибарения здрач
всеки остров сънува своя собствена нощ…
Морето гъмжи от злато.

Счупена дъга –
напряга се под гръмотевични облаци
с тишина в катедралата.

Стар велосипед
покрити с паяжини
в планинската мъгла.

Атомен дъжд –
Буда продължава да се усмихва
на последната пеперуда.

Гладене на стари дрехи –
имам чувството,
че подгрявам мъртвите.

Те слушат пролетта –
огромните уши на две
сателитни чинии.

В най-тайното място
в планината, скрит сняг
до най-горещия ден.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗЪМ, ренсаку на Джеймс Къркъп

Вашият Христос е евреин,
новата ви кола е японска,
и вашият кус-кус
е Алжирски. Гръцка е, вашата демокрация – или беше.

Вашето кафе идва от Бразилия,
твоят часовник е швейцарски,
ризата ти е
индийска, вашето радио корейско,
Вие сте на почивка в Турция,

Тунис или
Филипините. Вашият шоколад
е от Гана
вашите цифри са арабски
вашите букви идват от латински.

Целият свят живее в вашата
къща, вашият офис, вашата улица.
Така ще ми кажете ли
как можете да се отнасяте към съседа като да е напълно чужденец?

Антирасистът
не е този, който провъзгласява равенството на раси,
но кой утвърждава
човешката раса като едно.

Подбор и превод: Димитър Анакиев
Бележка на преводача:

„Интернационализмът“ на Къркъп не е нито комунистичен, нито християнски, а либерален; този, който защитава правото на човека да бъде човек, независимо от раса, нация, пол и сексуална ориентация. Това е важно да се знае. За съжаление, двама велики писатели, оставили голяма следа в хайку, прекарват живота си в емиграция. Къркъп заради сексуалната си ориентация, Ричард Райт заради политическата си ориентация. Днес насилието над тези двама поети системно се укрива и премахва от биографиите им.

ХАЙКУ КАТО АЛЕГОРИЯ

12 хайку на Томас Транстрьомер

Развитието на хайку през 20-ти век премести израза на хайку от прости метафори към сложни алегории. Това е причината хайбун да се пише по-малко в Япония днес, защото самата алегория представлява развитието на метафора в история. Самата алегория е достатъчно сложна, така че добавянето на проза е излишно. Единственият хайбун на съвременни японски поети, който съм виждал, е хайбунът на Бан'я Нацуиши, написан в Македония. Поетите от Гендай май вече нямат нужда от хайбун, защото казват всичко чрез хайку. Една от последиците от развитието на хайку от прости към сложни метафори е, че западните любители на хайку изобщо не разбират японските Гендай поети. Метафората е точката, която разделя поетите от любителите на поезията. Но и на Запад, когато един истински поет пише хайку неговите хайку лесно се превръщат в алегории. Давам пример с 12 хайку на един от най-значимите поети на 20 век, шведският поет Томас Транстрьомер. В оригинала всичките му хайку са стриктно 5,7,5.

I

Линиите с високо напрежение
се опъват в крехкото кралство на студа на север от цялата музика.

Бялото слънце, тренирайки се само, изминава дългото разстояние
до сините планини на смъртта.

Трябва да съществуваме
с фино напечатаната трева
и смях-изба.

Слънцето сега е ниско.
Нашите сенки са голиати.
Скоро сянката е всичко.

II
Орхидеята цъфти.
Петролни танкери минават покрай тях. И луната е пълна.

III
Средновековна крепост,
чужд град, студен сфинкс,
празни арени.

Тогава листата прошепнаха:
диво прасе свири на орган.
И всички камбани биеха.

И нощта нахлува
от изток на запад, пътувайки
във времето с луната.

IV
Двойка водни кончета,
привързани едно към друго,
минаха мигащо минало.

Присъствието на Бог.
В тунела от птичи песни се отваря заключена врата.

Дъбове и луната.
Светли и неми съзвездия.
И студеното море.

Превод от английски: Димитър Анакиев

СРАВНЕТЕ
КАНЕКО ТОТА И МАЦУО БАШЬО

Два основни стълба на японското хаку – класически и съвременен. Тота перифразира Башьо по много специален начин. „Диво блато“ е „киго“ фраза, която често се превежда като „пусто поле“ (зима). Не знам защо използвах „диво блато“ в този превод. У нас „дивото блато“ няма сезонна препратка, но е силен образ. Може би с този превод правя услуга на Тота Канеко, който не се интересуваше много от „киго“ а обича шинтоистката дива сила на природата.

Болен на пътя.
Мечтите ми бродят
из дивото блато.

Башьо

Спах добре,
докато дивото блато на съня ми
не позеленя.

Тота

КАК СЕ КОМПОЗИРА ХАЙКУ?

Ето един мой прочит на последната поредица от хайку на Ана Стоянова. Виждам, че е станала по-внимателна към формата, но за първите три стиха трябва да се помисли.

1
пенсионерка
допълва пенсията
от контейнер

Тук икономията на езика не е най-добрата, защото думата пенсионер-пенсия се повтаря два пъти без нужда. Това е загуба на изразителност за литературна форма, която има само около 5-7 думи.

Друга слабост на стиха е неговата монотонност. Можете да кажете същото чрез метафоричен израз. Японците изграждат метафори, като преплитат човешкия свят със света на природата, така че хайку има два полюса: полюсът на природата (сезоните, т. е. киго) и полюсът на човешкия свят. На вашето хайку му липсва този сезонен (природен) аспект. Ето защо вашето хайку е монотонно.

Ако изтриете първата дума като ненужна, получавате следната ситуация:

Хххххх –
(тя) допълва пенсията
от контейнер

В стиха ви липсва полът на природата/сезона. Ето защо първият стих трябва да започва с природа/сезон (киго). Повечето японски хайку показват сезонен аспект в първия стих. Ето няколко предложения за първи стих, които съдържат сезонна алюзия:

„Изглед от балкона“ –
(„балкон“ е киго за лятото).
„Непоносима жега“ –
„Пия бира“ –
(„бира“ е киго за лятото)
„Листата падат“

(Изборът на киго фраза е ключов аспект от изкуството за композиране на хайку – избира се така, че да подчертае вашето твърдение, да го направи още по-убедително)

2
голям кураж
да сразиш боен кораб
на неприятел

(Тук последният стих е излишен, но стихът има киго „кораб“ – лято)

3
заспал гущер
на горещия камък
още се топли

Последният стих е поантата, но не е добре да е под формата на заключение, защото поезията не е рационална. Имате нужда от нещо по-поетично („какво ли мечтае?“) или да прекъснете стиха (–) и да напишете нова фраза в обратна посока от първата. Първата фраза съдържа две омонимни киго (гущер и горещ камък), така че последната фраза попада към човешкия полюс, т. е. към автора. Авторът може да пише каквото си иска, но би било добре да има някаква човешка ситуация която намеква на лятото.

ЧОВЕК, антология на българското хайку на английски (75 хайку), Ред Мун Прес, ВА, 2023

ПРЕДГОВОР

Пред читателя е антология на българското хайку. Поетите, които са написали тези произведения, се разделят доста ясно на две групи: тези, чиято кариера се е състояла предимно през двадесети век, и тези, които са писали предимно през двадесет и първи. Случайно или не, аз и Джим Кейшан участвахме в основаването на Българския хайку клуб през 2000 г.: точно на разделителната точка и на двете групи. Първата група пише хайку преди влиянието на интернет; хайку дейността на втората група е до голяма степен белязана от него. Характерно за първата група е, че имат по-малък достъп до информация за хайку; може би затова са подходили към формата с пълна авторска свобода, както е обичайно в литературата, независимо от литературната форма. Втората група, от друга страна, проявява ориентация, породена от излагането на интернет. Практиката на тази група е доминирана предимно от хайку културата, съсредоточена в английския език.

Всяко изкуство и литература служи за изразяване на идеи, включително хайку литературата. Когато избирах стихотворения, основната ми задача беше да разгледам тези идеи и да ги подбера въз основа на тяхната оригиналност и емоционална дълбочина. Постоянно имах предвид двата критерия, вече определени от Башьо: „поетична истина“ и „допълнително значение“ (метафора). Когато определях формата на хайку, се придържах към основния стандарт за културен обмен, предписан от Международната P.E.N.: „всички

форми са универсални, всички култури са равни“. Което означава, че смятах хайку за форма от 5-7-5 срички със задължително спазване на институцията на „поетичен лиценз“, която позволява на всеки автор да адаптира формата към своите изразителни нужди. Ясно е, че японските културни стереотипи, като senryū, kigo или shasei не могат да бъдат решаващи при разглеждането на българското хайку, особено след като тези стереотипи не са част от дефиницията на хайку в Япония, а повече или по-малко представляват естетически тенденции, характерни за различни културни политики (например senryū изобщо не съществува в епохата Башьо, kigo е маргинална техника и дори самият термин haiku произхожда много векове по-късно).

Колекцията включва 75 автора, представени с по едно хайку. Възрастта на автора варира от 14 до 80 години, докато времето за създаване на определени хайку е около 1200 години (благодарение на едно хайку, изключително важно, но повече за това по-късно). Бих казал, че тази сбирка с българско хайку ясно откроява трите най-характерни характеристики на българските автори, а именно анимизъм, митология и традиционализъм, а веднага след това въображението и живописността на израза. Българската култура, подобно на японската, е „култура на сърцето“. В този смисъл българското хайку се различава от това, което обикновено смятаме за „западно хайку“, т.е. хайку, което е продукт на една рационална култура.

Трябва също така да се отбележи, че България е най-старата съвременна европейска държава — основана през 681 г. от хан Аспарух — и българският народ и нация са творци на култура: кирилицата, създадена в утробата на ранносредновековната българска държава, която се простира на три морета, се използва

днес от около 250 милиона души по света, които говорят предимно славянски и турски езици. Затова не е изненадващо, че „език“, „азбука“, „писмо“ и „йероглиф“ са чести теми на българските хайку поети. Това са все черти на българската култура, които намират място в българското хайку и които го правят специфичен, а може би и място от особен интерес в днешното международно хайку.

Човек и добре
да живее, умира
и друг се ражда.

— хан Омуртаг (822)

Повърхностните критици, склонни към стереотипно мислене, не успяха да видят в хайку на този владетел трите идеи, които са присъщи на хайку: безкористност, прераждане и кръговрат на времето. Това хайку е забелязано в известния Търновски ръкопис от поета Димитър Стефанов. Пътят му до днешните поети беше сложен: първо беше написан (изсечен) на древен български с руни върху кожа, след това преведен на гръцки („lingua franca“ от онази епоха) и издълбан в камък, и накрая преведен от гръцки на днешния български. Щастливото обстоятелство, че е запазен е, че е написан от владетеля, така че може да е изсечен в камък. Не знаем колко подобни записи върху кожа са изгубени. Интересното е, че в днешния български той има 17 срички. За първи път публикувах това хайку (на английски) в началото на века в един от първите броеве на японското списание Ginyu. В днешната българска литература има две форми: като 5-7-5 от Димитър Стефанов и като свободна форма от Едвин Сугарев.

Седем пъти дявол и седем пъти бог [14] –
отрова от лютиче потича по мъха
на средната линия на тялото ми

Венелина Петкова

Изразът и понятието гендай хайку (съвременно хайку) идва в България с 83 години закъснение, но българските поети пишат хайку, които по своя дух и характер са пълни еквивалент на най-добрите японски гендай поети. Символната плътност на хайкуто на Венелина Петкова много напомня на известното хайку на Канеко Тота и като че ли споделят една и съща емоция:

Японска слива цъфти моето езеро:
синя акула плува навсякъде, сянката на тигър до нея
през градината толкова черна.

Тота Канеко

В пантеона на българските хайку поети природата е върховно божество, а официалната църква е само рамка, в която се проявяват религиозните идеи.

Много често обаче единението с природата няма нищо общо с официалната идеология на църквата. Въпреки това е интересно да се разгледа взаимовръзката между религиозните стереотипи и преклонението пред природата в българското хайку. Следните три хайку показват прекрасно тази връзка:

Пеперуда
прикована с карфица –
нова Голгота

Димитър Стефанов

[14] Популярна българска песен на Васил Найденов

пълнолуние
бухалът на църквата
с ореол

Людмила Христова

Коледа
Луната дава половин пита
на самотници

Даниела Симеоновска

За разлика от западния хайку поет, който по правило се ограничава до индивидуалната си реалност, като единствена реалност, българският хайку поет като цяло няма такива ограничения. Ето защо хайкуто на българските хайку поети често е космогонично и по правило митологично. Митологичното измерение ще разпознаем и в хайкуто на четиринадесетгодишната Дария Георгиева, Силва Парушева поставя като свой поетичен фокус континентите, а хайкуто на Стефан Гечев е едно от любимите ми в този сборник:

ако погледна тъмнината
с празна усмивка
ще видя ли себе си?

Дария Георгиева

Континентите
са корабокрушеници
в сълзата на Бога.

Силвия Парушева

Когато
камъните се събудят,
как ще се оправдаем?

Стефан Гечев

Също така проявите на колективен дух са често срещани сред българските хайку поети. Оставям по-подробен преглед на този важен аспект за по-задълбочен и по-дълъг анализ и тук изброявам три интересни хайку само като пример:

Изричам думи
от устата на хиляди
предшественици,
Никола Стойчев – Жнеполен

стара черга
езикът
на няколко поколения
Зорница Харизанова

Стрела да метнем
сърцето на водача
да оживее.
Елена Диварова

За българското хайку остава много недоизказано. Надявам се този кратък преглед да бъде насърчение за читателя.

Димитър Анакиев, с. Грознатовци, 27.08.2022

ПРЕДИСЛОВИЕ, Тясна пътека през душата и свята, сбирка хайбуни

„Всеки от моите ученици може да напише хайку, както и аз. Моето майсторство излиза на преден план в свързани форми."

/- Мацуо Башьо/

От самото начало хайку не се разбираше като самостоятелна поетическа форма, а по-скоро като „поетична фраза" (буквално преведено японското „ку"), която се комбинира или с други стихове (като „ренга"), или с рисунки („хайга"), или с проза („хайбун").

Въпреки много забележимо развитие в самостоятелна форма, която експлоатира живописността и символиката на японската култура, хайку е запазило свойството да се комбинира в различни „свързани" или „хибридни" произведения на изкуството. Родоначалникът на хайку поезията Мацуо Башьо вярвал, че неговото поетическо майсторство се реализира само в свързани форми. Башьо дължи световната си слава на колекция от около 40 хайбуна „Тясна пътека към Далечния север", в която описва пътуването си до малко познатите дотогава части на Япония, които са били извън обсега на правителството и цивилизацията. Той пише тези хайбуни след завръщането си в продължение на цели пет години и тази сбирка представлява естетическият и философски връх на японската литература по онова време, запазила мястото си и до днес. След Башьо хайбунът се развива допълнително.

Ето какво се казва в текста на Миядзаки Хисаши, върховен съдия на състезанието за хайбун „Ганджуан“ в Киото:

„Най-общо се казва, че главните извори на японския хайбун са две произведения – Yama no I (Планински кладенци, 1648 г.) от учителя на Башьо, Кигин, и Такара-гура (Съкровищница, 1671 г.) от Генрин, и в двете намираме хайку, придружено с елегантна проза.“

Първото споменаване на термина „хайбун“ обаче е в писмо от Башьо, изпратено през 1690 г. до Гентан, по-големия брат на Кьорай: „Въпреки че заявяваш, че не познаваш хайбун,…“, пише Башьо, продължавайки да пита за коментарите на Гентан за неговия шедьовър на хайбун, Genjuan no Ki (Запис от хижата на виденията).

През следващия век жанрът хайбун е доразвит чрез произведения като Узура-горомо (Одърпани дрехи) от Яю, Шин Ханацуми (Ново бране на цветя) от Бусон и Ора га Хару (Година на моя живот) от Иса. Първите двама автори умират през 1783 г.; последният, през 1827 г.

След това, след още един век, стигаме до Шики (ум. 1902) и многобройните му известни последователи, някои от които, макар и да не ги наричат „хайбун“, разработват свой собствен стил на литературна скица или поетичен разказ (напр. Bokuju Itteki на Шики – Капка индийско мастило). Моят колега съдия, Нентен Цубоучи, веднъж заяви, че подобни произведения може да се смятат за „хайбун.“ Киоши публикува колекция, озаглавена Shin Haibun (Нов хайбун, 1933), казвайки: „Дали тези парчета заслужават да бъдат наречени или не „хайбун“ ще зависи от конкретния читател.“

Чуждестранните автори може да се изненадат ако разберат, че някои от тези съвременни парчета не съдържат никакви хайку и дори днес има публикувани парчета без хайку, които, както по дух, така и по стил, все още може да се смятат за хайбун (напр. Прилепът на Мичико Хияма).

В последно време, Fuyu no Momo на Сайто Санки (Праскова през зимата, 1977) и Nerima no Kitsune на Мураяма Кокио (Лисицата от квартал Нерима, 1983) се считат от някои за представителни колекции на хайбун, въпреки че нито един от авторите всъщност не се позовава на техните произведения като „хайбун", предпочитайки термините „zuihitsu" (есе) или „zuisō" (случайни мисли)

През последните двадесет години голям брой съвременни японски хайку поети започнаха да пишат zuihitsu/zuisō, понякога съдържащи хайку. В многото z/z писания на Нентен например, хайку и подобни на хайбун пасажи се срещат на всяка крачка . Японските хайку поети могат също да пишат „jiku-jikai" (заглавни бележки/бележки под линия, изясняващи собственото им хайку), начин на писане, който понякога наподобява дидактическите коментари към определени хайку, оставени от Кигин и Генрин. Съществува и терминът „кубун" (буквално „хайку с проза"), който понякога се използва вместо z/z, но все пак е повече от „хайбун".

Много японски хайку поети ще се насладят на четенето на класически хайбун, написани в периода между Башьо и Шики. Части от такива произведения понякога се цитират или поне се споменават в съвременното писане в стил хайку, за да се задълбочи ефектът на изразяването („хонкадори" на японски). Подобна алюзия и заемане не са рядкост в днешните z/z произведения.

В някои все още мога да намеря духовете на Башьо, Шики и така нататък, духове, които лично за мен отдавна бяха избледнели от паметта. Трябва да призная, че по-скоро бях забравил техните ценни послания! През последните две десетилетия обаче, моята собствена среща с английския хайбун, а напоследък и опитът да ги съдя в настоящото състезание, ме накара да осъзная, че хайбунът наистина е ценно наследство не само на Япония, но и на света като цяло."

И съвременните японски майстори на хайку пишат хайбун, въпреки че техните хайку вече са издигнати до нивото на алегория. Хайбун стана популярен и на Запад, поради което смятам, че моята колекция от хайбуни „Тясна пътека през душата и света" намира своето място в българската литература.

ВЕНЕЛИНА ПЕТКОВА – ПОЕТЕСА, ПОЕЛА ПО ПЪТЯ НА СЪРЦЕТО СИ

три хайку, три ренсаку и три калиграфии

Какво е хайку майсторство? Зададох този въпрос на Хошинага Фумио по време на честването на петдесет годишнината от началото на неговата работа. Отговорът му беше: "В света около нас има твърде много изкуствени емоции, които привличат повечето поети да пишат за тях. След всички петдесет години, в които съм писал хайку, мисля, че мога да пиша всяко хайку от дълбините на сърцето си …" Какво има там, в дълбините на сърцата ни? Не е лесно да се намери отговор на този въпрос. Какви са темите, по които точно ние можем да пишем? Да дълбаеш в сърцето си е трудна и изискваща време работа за автора, но е дори по-трудно да извадиш на бял свят съдържанията на сърцето си, защото това изисква от автора да е смел. В наше време, доминирано от духа на конкуренцията и борбата за надмощие, да отвориш сърцето си и да представиш съдържанието му пред публика, може да означава обезоръжаване и готовност за личен провал. Целият поетичен процес в хайку (и в японските изкуства като цяло) може да бъде сравнен с известната будистка алегория „Десет рисунки върху опитомяването на добитък", в които писането на хайку от дълбините на сърцето би съответствало на последната десета рисунка „Връщане на пазара с отвързани ръце".

Сред всички поети, които съм срещал по света в продължение на десетилетия, Венелина Петкова е специална в способността си да превръща почти всеки удар на сърцето си в хайку. Тя изучава също и

будизма, и практикува изкуството на японската калиграфия. Венелина е изключително плодовит автор, в чийто богат поетичен обхват, в който са преплетени разнообразни експресивни стилове – от гледна точка на авторовата истина и автентичност – почти няма слабо място. Крайно чувствителна във възприемането на света около себе си, тя често дава форма на поетичните си впечатления с необичайна поетична освободеност и пищно въображение. Ето защо най-добрите сред нейните хайку са от най-висок естетически порядък и принадлежат към върховете на световното съвременно хайку. Нека разгледаме три примера:

заплетена в косата ми муха
задушава се
между два кичура

Това хайку се позовава на Йосино Акико – японска литературна икона – и на нейната прочута танка за заплетената коса, която е метафора за заплетения любовен живот на поетесата. Но хайку стихът на Венелина Петкова изкусно надгражда ролевия й модел. Докато Йосино Акико доста пряко изразява любовните терзания, използвайки повторението като художествено средство, Венелина издига своя поетичен изказ до нивото на алегория, в която протагонистът е умираща муха, заплетена между два кичура на косата. Идентификацията на поетесата с мухата превръща заявяването на сложността на любовния й живот в изключително живописен и поетически убедителен акт. Това хайку на Венелина Петкова е едно от най-добрите, появили се някога в полето на „женското писане“ като цяло.

в старите ми сандали
охлюв е изоставил
кръглата си къща

Това простичко хайку в стил пасторален стих от типа, който защитниците на класическото хайку обичат да пишат, всъщност е сложна алегория, построена върху две метафори: „сандали“, които символизират пътуване, пътешествие, неспирно търсене и житейски смут, и „къща“, която символизира умиротворен, уседнал живот, откриване смисъла на живота и отдаденост. Силно драматичната съпоставка на тези два символа отваря голяма тема и повдига вечния въпрос: да остана или да тръгна? Да отлетя или да свия гнездо? Две неща трябва да бъдат отбелязани тук: къщата е на охлюв, който е вечен пътешественик, но той я изоставя (отказва се от по-нататъшни пътешествия!), а основният атрибут, който авторката използва е „кръгла“. Не каква да е къща, а къща във формата на кръг, къща на окончателното познание и вътрешния мир. Къщата в случая е не просто обичаен дом, но и религиозна категория, която символизира познанието на целостта – най-важният символ в Даоизма и Будизма. Но и вторият атрибут „стари“, който авторката използва със съществителното „сандали“, не е без символично значение. То означава „стари практики и навици“ и поетесата изглежда иска да каже: „човек трябва да се откаже от старите си навици и да намери пълнотата на живота“. Темата на това хайку е „кръстопътят на живота“. Следователно, необходимо е да припознаем житейския кръстопът като нещо, което носи спокойствие и познание. Това хайку има общо седем думи, четири от които са символни, използвани във взаимна съпоставка. Такъв избор на съществителни и прилагателни не се учи в никое изкуство, те извират от врящата магма на поетичното сърце и само откритостта и смелостта на това поетично сърце може да ги извади на бял свят чрез неувяхващо духовно

прозрение. Велик стих. Обикновено наричам стихове като този „стихове-планини“.

седем пъти дявол и седем пъти бог
отрова от лютиче потича по мъха
на средната линия на тялото ми

Това хайку на шокиращ еротизъм се позовава на известната българска естрадна песен „Седем пъти“, изпята от българската естрадна икона Васил Найденов. То е също алегория, чиято сложност е сред най-високите постижения на класическото Гендай хайку, като например Тота Канеко, Бан‘я Нацуиши или Хошинага Фумио, за да спомена само някои. Поетесата поставя човешката сексуалност в много сложна идеологическа система: първо се сблъскваме с езичеството (магическото число седем, лютичето, отровата, мъхът), след това с християнството (първо дяволът, после Бог), но присъства и математиката (средната линия). Поради сложността на това хайку всяка едностранчива интерпретация би била тривиална, затова оставям на читателя да избере своите значения сам, според собствените му предпочитания: някой ще предпочете „средната линия“, друг Бог, трети дявола, а четвърти несъмнено езическото измерение, което присъства най-силно. Ключовата дума е „мъх“ – центърът на стиха, около който се завъртат всички идеологически и читателски интерпретации. И всъщност, всичко е вътре, оставено на нас читателите да изберем нашият собствен подход към сексуалността, който не е лесен за откриване в такава гора от значения. „Какво трябва да правя със своята сексуалност?“, може би това е основният въпрос, който ни се явява.

Само в три хайку Венелина Петкова казва повече за любовния живот на човека, отколкото опитен романист би написал в роман. Венелина ни разкрива

отново, че хайку е велика поезия. Въпреки че отправната й точка понякога е така наречената „женско писане“, нейната поезия се простира отвъд всички ограничения и достига универсалните върхове на хайку.

Веднъж Мацуо Башьо казал: „Всеки от моите ученици може да напише точно толкова добро хайку, колкото и аз, но моята истинска сила произтича от изразяването в навързани стихове.“

Въпреки, че това твърдение не е изцяло вярно в случая на Венелина Петкова, защото най-добрите й хайку не са лесни за постигане, то е принципно вярно, защото навързването на стихове притежава допълнително наративно измерение, изисква поетическа визия и поет на „дългия дъх“, както и добра техника на писане… - с две думи, истински поет.

Венелина е една от малкото хайку поетеси и поети на Запад, която пише ренсаку всеки ден, а дори и по няколко ренсаку на ден.

Тук публикувам три от нейните ренсаку: на тема изкуство (музика, „Лунна светлина“ от Дебюси), емоционални мотиви за паметта и въображаемо пътешествие в дивото.

Тиха пълнолунна вечер, ренсаку

в тиха пълнолунна вечер
пиша все по-зле
студена ракия

тиха пълнолунна вечер
чувам лекия сън
на тревичките

тиха пълнолунна вечер
сивото петно в лика й
и в окото ми съвпадат

тиха пълнолунна вечер
с напредването на тъмата
космосът се отдалечава

тиха пълнолунна вечер
от болния дъб, който ще режем,
пада едно листо

тиха пълнолунна вечер
звуците, които дочувам,
приличат на илюзия

тиха пълнолунна вечер
едва ли не е спряло времето
за мен и за земните сенки

в тиха пълнолунна вечер
овалът на лицето ми
в огледалото в банята

Пет вече отминали години, ренсаку

пет вече отминали години
къде ли прелита сега
онази падаща звезда?

пет вече отминали години
нямам ни едно огледало
у дома си

пет вече отминали години
откакто гърбицата на самотната старица
започна да се смалява

пет вече отминали години
луната – ей там
аз – ей тук

пет вече отминали години …
днес е почивният ден
на метача на спомени

Там някога далеч от тук, ренсаку

Забравено от бога село
как звучно страда
пациентът на селския доктор

единствен ориентир в нощта –
мъглата се разцепва над върха
на черната планина

в малката къщичка ври боб яхния
зърната се слепват бавно
като облаците, заседнали в небето

стъмва над пътеката
обръщам се –
никой

Заключението, че Венелина Петкова е талантлив и формиран артист, няма да е достатъчно, ако не отбележим нейната формираност в японската култура и нейния дух. Това не я прави по-малко български поет, напротив. В миналото на няколко места съм споделял моето собствено чувство, че „Япония е моята поетична родина“. Изглежда ситуацията е същата и при Венелина … В наши дни, напротив, сме свидетели на противоположната тенденция – хайку на Запад се отдалечава от японската култура и в същото време се създава колониален сурогат за „японска култура“. Резултатите по отношение на поетичните качества на западното хайку са опустошаващи. Работата е там, че японската култура е в същността си „култура на сърцето“ и точно това качество „култура на сърцето“ липсва при западните хайку поети. Ето защо действа освежаващо да срещнеш поетеса като Венелина

Петкова, която много последователно следва поетическия път на своето сърце.

В края на този кратък феноменологичен обзор на хайку поезията на Венелина Петкова ви предлагам три нейни калиграфии и суми-е, рисувани като илюстрации за горните три ренсаку.

Първата е спонтанна абстракция и илюстрира ренсаку по темата „Лунна светлина“ от Дебюси.

худ. Венелина Петкова

Втората е суми-е рисунка към ренсаку „Пет вече отминали години“.

худ. Венелина Петкова

Третата е калиграфия „Хайкудоо“ (или „пътят на хайку“).

худ. Венелина Петкова

Димитър Анакиев

ТЕОРИЯТА НА ХАЙКУ ЗА ДВАТА ОКЕАНА

Предговорът на „Хайку от Сан Франциско“, 121 хайку от Димитър Анакиев

Пишех хайку в моята колекция от хайку в Сан Франциско в продължение на десет дни в края на септември и началото на октомври 2013 г. Освен че се наслаждавах на престоя си в Сан Франциско, постоянно мислех за своя бързо разрастващ се ръкопис на хайку. Моето най-важно заключение е, че хайку е изкуство за създаване на взаимоотношения. Метафорично нарекох това обучение „Теорията на хайку за двата океана“ и чувствам, че предлага три важни момента:

1. Хайку е изкуство да виждаш нещата (които могат да бъдат свързани).
2. Хайку е изкуство за свързване на нещата.
3. Хайку е изкуство за изразяване на емоция или знание чрез свързване на (своите вътрешни) неща с (външните) неща, които ни заобикалят.

В тази теория си представям океан от вътрешни неща (емоции и знания, чакащи да бъдат изразени по специфичен начин – не чрез описание или характеристика, а просто чрез свързването им с конкретните неща от външния свят) и океан от външни неща които чакат нещата от вътрешния свят на поетите да ги разпознаят и сдвоят в неочакван смисъл при създаването на стихотворението. Според тази теория изглежда, че хайку е едновременно импресионистично и експресионистично стихотворение. Способността за свързване (богатството и сложността на поезията) зависи най-

вече от размера на океана в самия поет. Това можем да наречем „талант“. Чувствителните хора изпълват този вътрешен океан с емоция през цялото време и добавят вълни от знания от опит и образование. Така двата свързани океана на вътрешния и външния свят. Поетът е длъжен да работи върху обогатяването и изясняването на вътрешния свят.

Това бихме могли да наречем нашата „работа върху себе си“, тъй като външният свят е безкраен и качеството на отношенията в нашите стихове, тяхната свежест и дълбочина зависи от вътрешния свят на поета. Понякога този свят не е океан, а море или дори локва. Пътуването, въображаемо или действително, винаги е вълнуващо приключение за хайку поета, защото то променя нашите обичайни взаимоотношения и установява нови.

Паскадеро, септември 2013 г.
Димитър Анакиев

ХАЙКУ И ДИАЛЕКТИКА

ИЛИ БАШЬО И „ФУЕКИ РЮКО“

От своето велико начало – великият Башьо – хайку е преминало през всички възможни фази, включително различни експерименти: формални и съществени.

Можем само да благодарим на Масаока Шики, че не знаем това днес. Тъй като Шики просто предаде на забрава 90% от творбите на Башьо и в желанието си строго да кодифицира японските литературни форми, избра само 100 от неговите хайку, които днес формират стандарта на японската и западната хайку литература.

Башьо, тъй като е пълнокръвен поет, добре разбира, че поезията и поетичните форми не са вкаменени, идеалистични произведения, а диалектични и следват своето време. Освен че прави различни формални експерименти (пише хайку например с 2-5-12 срички), той въвежда принципа „фуеки рюко“ в своята естетика.

Какво е „фуеки рюко“? Преведено с нашия философски речник, това е просто „принципът на диалектиката“. Това са два даоистки противоположни елемента (като „ин“ и „ян“) в постоянно взаимодействие помежду си. „Fueki“ означава „постоянство“, докато „ryuko“ означава „промяна“.

Както е известно, даоистките двойки противоположности движат както природата, така и културата. За хайку това оз-начава постоянен диалог с неговата традиция чрез постоянно движение и промяна. В хайку има променящи се елементи, това са

идеологически категории като будистките естетически категории: sabi, wabi, aware, yugen.

Разбира се, управляващата идеология и нейните естетически стандарти постоянно се променят.

Башьо обаче открива, че съществуват и постоянни, непроменливи характеристики на хайку поезията, които произтичат от нейното поетично битие, а именно: „хосоми“ (тайнственост), „каруми“ (интуитивност) и „шьори“ (метафоричност).

Ето защо Башьо поставя принципа на диалектиката („фуеки рюко“) редом с поетичната истина („макото“) като два основни елемента на своята естетика.

Знаейки това, можем да разберем и защо Башьо разбива културните стереотипи на своето време, използвайки техниката „kakeawase“ (пресичане).

Ето един пример:

Славеят
курешките му върху сух оризов сладкиш
в коридора

Башьо (превод: Димитър Анакиев)

Славеят е типичен културен стереотип („gago“) както в китайската, така и в японската придворна поезия. Славеят на Ба-шьо, обаче, дефекира по храната. Това е истински славей, а не стереотипен славей, носител на „идеални ценности“.

Башьо използва техниката „kakeawase“ като добавя разговорни думи („zokugo“) към стереотипите („gago“, „kigo“) и по този начин „пресича“ (разрушава) социалните конвенции. Тази техника, прилагана от Башьо, е поредното доказателство, че той е съвременен (gendai) поет на своето време.

Виждаме техниката „kakeawase“ и при съвременните български хайку поети. Ето два примера:

отдадена на лятото
и жегата в ума ми
цял ден ходя без гащи

Венелина Петкова

Тук виждаме две стереотипни думи, две „kigo“ (лято, жега) и една „zokugo“ (гащи), която предизвиква шокиращ ефект.

Стара дебела муха кацна
върху изгнилата дъска
еякулира

Димитър Анакиев

И тук виждаме стереотипна дума „kigo“ (муха) и с нея „zokugo“ (еякулация), която предизвиква пресичащ ефект.

РАЗБИРАНЕ НА ХАЙКУ ИЛИ ХАЙКУ КАТО ВЕЛИКДЕНСКО ЯЙЦЕ

Следващо хайку на Мартин Христов беше препубликувано наскоро от Маргарит Жеков в групата за Българско съвременно хайку.

пролет
песента на коса
сепна глухарчето

Стиховете бяха приети добре и имаше коментар, че това хайку е „истинско хайку". Знаем, че всяко изкуство изразява идеи, включително хайку. За какво говори това хайку? Каква е идеята му? Каква идеология стои зад него?

Виждаме много ясно, че този прост и очарователен израз олицетворява глухарчето, което, подобно на човек, се сепна, чувайки пеенето на птица. Идеята е очевидна – глухарчето е съзнателно същество, има душа като нас. Следователно това хайку потвърждава анимистичния възглед за света по подобен начин, както християните доказват Христовото възкресение с рисувани яйца. И така, това хайку по поетичен начин предава религиозна идея, религиозно усещане за свят, в който всички неща около нас имат душа.

Такива хайку са много характерни както за Япония, така и за нас (твърде „наивни" са за Запада) и изразяват езическо усещане за света. За мен е много интересно, че убеден християнин Маргарит Жеков също хареса хайкуто, което не е обичайно, като се има предвид, че християните смятат езическия светоглед за „фалшива вяра". Оказва се обаче, че езическите религиозни доказателства могат да бъдат по-убедителни от боядисаните яйца и във всеки случай по-поетични.

ЧАСТ 3 – БУДИЗЪМ

ЕДНА ТАНКА (ВАКА) НА ДОГЕН

Доген Дзенджи (1200-1253) е японски философ, писател и поет, основател на школата „Сото“ в дзен будизма. Това е школа, която, за разлика от „интелектуалната“ школа „Ринзай“, основана на коаните, набляга на практиката на седене в поза лотос (дзазен). Двамата японски дзен хайку поети, които представих на българската публика, Сантока и Кои Нагата, принадлежат към традицията на неговата школа. Като поет той пише в японски и китайски стил, т.е. ваке (танки) и четиристишия. Днес преведох една от неговите танки (ваки):

Жреците на старите
богове носят памучни одежди
и са прославени
от мнозина, но моля, имайте почит
и към дрипавите монаси на Буда.

Доген (превод Д. Анакиев)

ТАНКИТЕ (УАКИТЕ) НА ДОГЕН, ПРЕДИ И СЛЕД ПРОСВЕТЛЕНИТО

Историята на японската култура е написана не чрез хайку, която е на 300-400 години, а чрез танка (уака), която е на повече от 1300 години. Затова, любители на хайку, моля да ме извините, че често публикувам танки - всички най-важни моменти от японската култура през цялата й дълга история са записани в танка форма.

Който иска да говори за японската поезия, култура, религия и дори само за хайку – не може да подмине

танка (уака). Танка е литературната форма, около която е създадена японската култура. Затова и старото й име (до 20 век – „уака“, което означава „японско стихотворение“)

Будистките монаси, тези, които са били поети, са писали танка (уака), за да научат своите последователи на „дарма“ (реалност), т.е. чрез поезията са учили хората на истината за живота. Трябва да се знае, че грамотността в Япония през Средновековието е била много по-висока от тази в Европа и кръгът на читателите не е бил малък.

Поезията обаче не играеше ролята на средство за лично просветление. Самият Доген, една от най-ярките фигури на японския будизъм, плодовит писател и поет, смяташе поезията за „загуба на време“ за онези, които вървят по пътя към личното просветление. Тук отново трябва да се знае, че личното просветление не трябва да бъде крайната цел на будизма.

Един от двата основни клона на будизма (Махаяна), чийто патриарх е Бодисатва, има за основна цел да помогне на другите, а не на себе си, да станат просветени. Дзен будизмът също принадлежи към Махаяна, така че поезията в Дзен е важен инструмент за преподаване на дълбоки истини за живота.

Разбира се, че просветените монаси губят нуждата да пишат. Примерът на Доген опровергава тези твърдения – той е писал преди и след Просветлението, така че е удобно да се види разликата.

Забележки с първите две танки (уаки). Будизмът метафорично разглежда живота като пътуване от единия бряг до другия. „Пренасянето“ („Превод“) на някого през реката (на живота) е това, което правят последователите на Бодисатва.

– Преди просветлението

Буден или заспал
в тревна колиба, това,
за което се моля,
е да преведа другите
пред себе си.

Доген

Въпреки че това
невежо аз може никога
да не стане Буда,
аз се заклевам да преведа
други, защото съм монах.

Доген

–След просветлението

В месеца
на дългите нощи валеше сняг
върху ярките листа
Защо тези, които видят това,
не напишат стихотворение?

Доген

Именно защото „дарма“
може да се впише само на върха
на високи скали
дори вълните не могат да я достигнат
покрай скалистия бряг

Доген

Селото в което
най-накрая стигнах, по-дълбоко
от дълбоките планини,
наистина столицата,
в която живях!

Доген

(предполага, че нашият път е завръщане у дома в най-дълбокия смисъл:)

Водните птици
идват и отиват, следите
им изчезват,
но никога
не забравят пътя си.

Доген

Експлозивен вик
разцепва огромното празно небе;
Незабавно ясно себеразбиране.
Погълнете Буди и предци от миналото.
Без да следвате другите реализирайте пълно проникване.

Доген

Коментар и превод Димитър Анакиев

НЕПРЕКЪСНАТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ,

дзен хайку

Сперматозоидите,
плуващи през влажната шийка
на матката, чувстват ли празнината?

По пътя, най-накрая
срещнах Доген – разходваме се
по другия бряг

Този, който съществува,
и този, който не съществува,
си играят с котката.

Дзен будизмът е поетична школа на будизма.

Голям брой патриарси и монаси са били поети. Добре познатата „Сутрата на сърцето“ (с истинско име Съвършено разбиране), която е основната доктрина на Дзен, не е нищо повече от поетично-философски диалог под формата на ренсаку от 12 стиха в танка формат. Нещо повече, често разбирането на будизма е било изразено в стиховете и приемниците на патриарсите са били избирани въз основа на стиховете, в които те са представили своето разбиране. Един от най-известните подобни случаи е диалогът от 7-ми век между петия патриарх на дзен Даман Хонгрен и един от тримата му ученици, Хуйненг, по-късно шести патриарх на дзен.

Нашето тяло е дървото на бодхи[15]
Умът ни е ясно огледало,
Трябва да почистваме огледалото всеки ден,
За да няма възможност прахът да се събира
Даман Хонгрен (5-ти патриарх на Дзен)

Никога не е имало дърво на бодхи,
не ярко огледало,
От древни времена нищо не е съществувало наистина,
така че къде може да се утаи прахта?
Патриарх Хуйненг (6-ти патриарх на Дзен)

Отговорът на Хайнинг обаче не е напълно съвършен и моето хайку е отговор на неговия пропуск. По времето, когато дзен будизмът водеше своите поетично-философски дебати, хайку все още не беше на сцената и е напълно възможно моето хайку да е първият участник в този религиозен дебат, който се водеше с танка в Япония.

За какво несъвършенство говоря? Будизмът иска да изтръгне човека от порочния кръг на рационалното мислене, в който той е ограничен и потиснат от страхове, и да го „делегира“ в широко пространство на интуицията и метафизичната свобода, „унищожавайки“ основата на такова мислене – диалектическите двойки: добър-лош, осквернен-чист, възход-падение, субект-обект, раждане-смърт и др. Опровергавайки много ефектно полярността, изразена в стиха на своя учител, той неволно разчита на нова полярност, която вероятно не е забелязал: „съществуване-несъществуване.“

Моето хайку поправя това.

---

[15] бодхи (пали, санскрит) - осъзнаване, пробуждане, просветление

БЪЛГАРСКИ БУДИЗЪМ

Или защо създавам групата Дъждовник

Основни предпоставки на будистката литературна практика:

1. единство на живота и стиховете
2. индивидуалност
3. субективност
4. „значението на плевелите“ [16]
5. естетика, подчинена на идеите
6. единство на всички живи същества
7. антимилитаризъм
8. активно отношение към света
9. три бижута [17]

В българските хайку групи най-често се чува твърдението, че хайку е „дзен“. Това е неправилно твърдение, независимо от факта, че хайку идва от будистката култура – хайку е литературна форма, в която се срещат различни идеологии, както във всяка друга литература.

Анализирайки моята селекция от около 400 хайку за антологията Човек на български, установих, че будизмът е най-слабо застъпената идеология сред българските хайку поети. В същото време има автори, чието творчество има ясно изразени будистки качества. Стигнах до извода, че „българският будизъм“ като поетичен феномен трябва да се подхранва.

---

[16] Това е терминът на Сантока за това, което Киоши нарича „птици и цветя“.

[17] „Мицубищи“: 1. Будистки текстове (сутри), 2. Будистка практика, 3. Будистка общност

Ето защо е тази група. Искам всяко авторство да бъде уважавано. Това е единственият закон в тази група, но много сериозен.

Името на тази хайку група е свързано с моето най-известно хайку:

Пролетна вечер.
Колелото на бронотранспортьора
смачква гущера.

Това хайку е публикувано във всички известни ми световни антологии. Миналата година обаче се свързаха с мен от американско будистко общество с молба да публикуват това хайку в антология на будистка поезия, която подготвят. Това ме изненада. Не възприемах това хайку като „будистко“. Това беше реалистичен израз за мен. Не обичам да анализирам поезията си, защото за мен тя е органична част от мен, моя необходимост. Но сега трябваше да посветя мислите си на нея.

Защо това хайку е будистко? Темата на това хайку е „невинни жертви на войната“ и човек би казал, че това е напълно християнска тема, а пред очите му се появяват бягащите жени и деца. Но в моето хайку няма жени и деца, само един гущер. Този гущер символизира всички невинни жертви на войната: хора, животни, растения – цялата природа. По този начин този гущер символично се приравнява с човек. Това е много будистки светоглед и по това будизмът се различава от християнството, което издига хората над животните и природата. Така че те са прави – това са стиховете, от които говори будизмът.

Точка 6 от нашите основни принципи: „единство на всички живи същества“.

Точка 7. антимилитаризъм също се разбира.

Но всички религии имат антимилитаризъм докато „единството на всички живи същества“ е много специфично за будизма.

ЗА "ПРАВИЛНИЯ ВЪЗГЛЕД" В БУДИЗМА, хайбун

Един въпрос, който тревожи Запада от две хиляди години: съществува ли Бог или не? Този въпрос съдържа дуалистична гледна точка (съществува – не съществува), следователно, според будизма, той принадлежи към кръга на конвенционалните (относителни) истини. Будизмът е посветен на търсенето на абсолютната истина. Тъй като неговото учение казва, че всички „азове“ са празни, т.е. само „формации“, никакъв „аз“ не може да съществува само за себе си, т.е. всички „азове“ съществуват единствено и само чрез взаимна връзка.

Будисткият термин „празнота“ е еквивалентен на западния термин „Бог“.

Тоест няма отделно „аз“. Това е, което будизмът нарича „правилен възглед“ и счита, че правилният възглед е краткотрайно вникване в абсолютната истина, т.е. „реалността“ на света. Следователно има причина да считаме хайку за превъзходно будистка поезия, ако представя прозрение за абсолютната истина, тъй като основният метод на хайку е асоциативното свързване на нещата.

Една муха ме забавлява.

Всичкосвързващживот е правилният възглед в будизма.

ТЪРСЕТЕ ЦВЕТЯ...!

Истинското хайку е душата на поезията. Това, което наистина не се е случило в сърцето – не може да бъде хайку. Сиянието на луната, цъфтежът на цветята, бръмченето на насекомите, шумът на водата... Няма място на този свят, където не могат да бъдат намерени цветя или от които не могат да видят луната. Това е същността на хайку. Оставете настрана ограниченията на вашето време; забравете за намерения и мнения; отделете се от стените, издигнати от историята -- за да можете да откриете същността на истинското изкуство, религия и наука.

- Сантока (превод Д. Анакиев)

„Съкровището на окото на истинската Дхарма“ – уводен стих

Преводът на будистка литература е преди всичко културно предизвикателство.

Трябва да превърнем културните кодове, отдалечени във времето от нас като месец, в местна реч. Първоначално будизмът е написан на санскрит, след това на китайски, а по-късно на японски, корейски, виетнамски и др. Всички тези култури имат океански измерения.

Много будистки термини са по-стари от нашата култура с хиляда или повече години. Вземете например думата „дхарма“, вероятно най-старият религиозен термин изобщо. В западните езици няма дума, която да може да го преведе. Подобно е и в източните езици, където има десетки различни преводи. Доген например превежда тази дума като „реалност“, конфуцианците предпочитат думата „закон“, докато един

от старогръцките преводи е „духовна зрялост“. Като поет най-много харесвам думата „истина“, един от преводите, който стига до дълбока древност, но и „реалността“ е поетично използваема.

Много подобно е и с метафорите. Будистките метафори, освен че често са обширни, идват предимно от санскрит и не са приложими в нашата култура. Трябва да се споменат и десетки имена на Буда, които също са метафори. Задачата на преводача е да се освободи от ненужния културен баласт и да запази същността. Тази задача изисква познаване на културата до степен, която позволява преценка. С други думи, преводачът трябва да е поет, тясно свързан с будизма.

Доген пише ключовия си теоретичен труд SHOBOGENZO 正法眼蔵 (Съкровището на окото на истинската Дхарма) на японски, добавяйки китайски текстове и санскрит, където е необходимо.

Векове наред езикът на японската аристокрация е бил китайският. Тази практика в някои случаи може да бъде проследена до 19-ти век (например дядото на Масаока Шики е известен поет, който пише на китайски). Като пише на японски, Доген очевидно иска да се обърне към японския народ. Той обаче написа началния стих на китайски. Това стихотворение под формата на четиристишие има 28 срички (всеки ред 7 срички), а японският превод има 34 срички.

Уважавайки намерението му да пише на японски, преведох това четиристишие в танка форма. На български тази танка има цели 44 срички. Има обаче различен начин за броене – ориентационно – който може да бъде полезен за поети, които пишат в така наречения „свободен стил“. Според този метод на броене се броят думите, а не сричките. Всеки ред от 5 срички има средно две думи, а ред от 7 срички има три думи. И така, една танка трябва да има общо около 13 думи.

Моята танка има 16 думи в превода, което според мен е приемливо.

Възвишена и вечна Дхарма
е трудна за среща – сега, когато я
чувам и виждам,
мога да я получа и предам,
искам да разбера учението на Буда.
Доген

СЪКРОВИЩЕТО НА НАСТОЯЩЕТО

Една година пътувах с Ито Юки до град Хинаго, любимото място на Сантока. Ито ми помогна да преведа някои от писанията на Сантока. Загубих много от бележките поради непостоянството на живота си, но ето една от бележките на Сантока, която ми се струва ценна.

在るべきものも在らずにはゐないものもすべてが在るものの中に蔵されてゐる。/aru mono mo arazu ni wa inai mono mo subete ga aru mono no naka ni zou sarete iru. /. в превода:

И ТОВА, КОЕТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ, ЗАЕДНО С ТОВА, КОЕТО ЗА СЪЖАЛЕНИЕ Е, Е НАЛИЧНО В СЪЩЕСТВУВАЩОТО, с други думи: НАСТОЯЩИЯТ МОМЕНТ СЪДЪРЖА И ДВАТЕ: ЖЕЛАНОТО И ИСТИНСКОТО

Дълбока концепция за „настояще“! Колко различно е то от нашето разбиране за „настоящето“ и „базираният на настоящето – „хайку момент“, повтаряни на Запад, като папагали.

Възвишена и вечна Дхарма
е трудна за среща – сега, когато я
чувам и виждам,
мога да я получа и предам,
искам да разбера учението на Буда.

Доген

Дори няма
да спра до потока
на долината
от страх, че сянката ми
може да потече в света.

Доген

Пролетният вятър
отнася прасковените
листенца –
моите съмнения, клони
и листа не растат повече

Доген

*

Вятърът утихна,
цветовете окапаха;
птиците пеят,
планините потъмняват –
това е чудната сила на будизма.

Рьокан

*

Най-големият подарък за другите
е свободно да се откажеш от себе си.

Бодидарма

*

Охлюв,
изкачи планината Фуджи,
но бавно, бавно!

Исса

*

Напредвам
Напредвам
Все още зелена планина

Сантока

ТАКЪВОСТ, опит за дзен в хайку

Поетът изразява своето „Аз“, будистът изразява „такъвост“ („реалност“, дхарма, Истина). Но въпросът е, ако говорим за хайку поети, какъв процент от хайку поетите могат да изразят „такъвастта“?

Д.А.

Вчера се опитах да откроя моите хайку, които представляват „такъвостта“. Изхвърлих всичките хайку, които бях написал като „поет“, изхвърлих всичките съчинени хайку – изкуство, което учех от десетилетия. Отхвърлих всички хайку със сложни мисли, емоции и признания, и на практика се отричам от това, което държа най-скъпо – себе си като поет. Чувствах го така, сякаш режех клона, на който седях, отричайки себе си.

Доген пише в най-значимото си произведение, Shobogenzo, че „реалността в движението губи свойството на различително мислене“. Нещата, които нашият ум обикновено наблюдава отделени от реалността, движението обединява отново с реалността.

Затова ли будизмът гледа на живота и света единствено и само – динамично?

Реалността не различава нещата. Будисткото мислене, религиозното мислене („re-ligare“ означава „да свържеш отново“) няма особеност на различително мислене – не иска да го има.

Изборът, който следва, разглежда „хайку момента“ като момент на трансцендентност.

Светнах лампата,
приятели се събраха –
рояк насекоми

При сливането
на две реки –
чакам

От дъжда
по крака ми
избягаха мухи

Врана
лети през улица
Хегялджа [18]

През мокър камък
охлювче влиза
в японската градина

От татамито
бърша
мокрите си отпечатъци

Посрещна ме
в Якушима
дъждът на Якушима

Лятно море –
различни звуци на мъжка
и женска пикня

Комар, който
не може да намери
вената ми, отлита.

[18] Улица в Будапеща (Hejojo)

От двете страни
на оградата глухарчетата
растат еднакво.

Вълни, вълни, вълни,
небе, небе, небе
и аз (и тя)

Майка, вързана с верига,
гледа всяка снежинка
с благодарност

Преминах границата
и се насочих в далечината
към кукувицата

Моите мисли
в далечината – пред къщата
люляк цъфтя

Къде да кацна?
Къде да кацна? Къде да кацна?
Пъстра пеперуда

Летяща рибка...
Докато проникваме
в непознато съзнание

Едно дете вътре в мен
се люлее през мъглата
над дълбоката вода

Обръснах брадата си –
залепваща мъгла
под планината

Дори без ръце,
нос и очи, снежният човек
радва децата

Щом зазеленее
Рудина – Стрезимировци
неразделено

Нова година.
На перваза на прозореца
събрани мъртви мухи

Пролет е.
В държавното знаме
само три цвята

Времето минава;
все още усещам ветреца
от храма Гичу [19]

От балкона
недостижими
планини

Пролетна вечер.
Колелото на бронотранспортьора
смачква гущера.

Търсенето на „такъвостта“ в японските класици дава интересно прозрение. Изследванията показват, че най-„будистката“ поезия е на Йоса Бусон. Лесно е да се намери такъвостта в него, както е и с Кьощи Такахама. Шики беше много талантлив критик и

[19] Гичу, храмът, където е погребан Башьо

реформатор, но неговият поетичен талант не е на нивото на другите класици. Вникването в „такъвостта“ на класиците може да покаже защо Шики не харесва Башьо. Обикновено се казва, че това е така, защото Башьо е бил твърде субективен, но истинската причина е липсата на будистко качество в поезията на Башьо. (Точно обратното на славата му!) Единственото хайку на Башьо, в което намираме „такъвостта“, е хайку за жабата, което е хайку, в което Башьо е написал само последния ред (първите два реда са написани от ученици) и е много нетипично за стила на Башьо:

Старо езерце;
една жаба скача в него –
звукът на водата

Башьо

Но благодарение на поетичната слава на Башьо това хайку съществува като емблематично „дзен“ хайку. Това, което показва, е именно „такъвастта“.

Различни будистки монаси в цяла Япония, през вековете, често са показвали хумористична дистанция към това хайку, като са писали различни хумористични версии на това хайку. Някой събра всички тези стихове в една дебела книга, която прелистих някъде преди 20-30 години. Давам пример:

Старо езерце –
Башьо скача в него,
нищо не се чува.

Непознатият монах

Преди десетина години аз самият написах хумористична версия по действително събитие.

Старо езерце –
празна бутилка скочи
отеква виното.

Димитър Анакиев

Ето два примера за „такъвостта“ в Бусон. Не е необходим коментар.

Пролетното море –
търкаля се, търкаля
цял дълъг ден

Бусон

Пролетен дъжд.
Някой говори
и заминава

Бусон

А как е при Шики? Будистите вярват, че раждането и смъртта са само илюзорни концепции. Но Шики, който няма будистко съзнание, е разстроен. Хайкуто на Шики трябва да се сравни с хайкуто на Озаки Хосай по същата тема.

Колко още
е животът ми?
Кратка нощ...

Шики

Буда ми дава
още няколко дни –
аз правя прането

Хосай

Следното хайку на Шики има претенция за „такъвстта“. Но Шики е рационален човек и неговото хайку е механична конструкция без ясна вътрешна връзка между първата и последната част на хайку. За сравнение давам моето хайку от 2000 г. със същите мотиви и тема.

Бръснене!
в ден, когато камбаната
на Уено е замъглена.

Шики

Обръснах брадата си –
залепваща мъгла
под планината

Димитър Анакиев

Кьоши, последният самурай в японското хайку, беше поет с изключително дело и талант. Неговото място в историята на японското хайку определено е рамо до рамо с Башьо и Бусон. Киоши издига будисткатa естетическа догма „Качо фуей“ до стандарта на японското хайку.

С приятел
говорихме за смъртта;
лятна свежест.

Кьоши

Домакинът и гостът
говорят тихо – охлювът се
катери по бамбука.

Кьоши

Въпреки че последното хайку изразява „таковаст“, маниерът му не е изцяло „будистки“. Изображението

е твърде точно, твърде прецизно и елегантно. Липсва му малко будистка „грубост“ – и това е връзката със сърцето.

Най-сърдечни и непосредствени са неговите патриотични хайку, като напр:

Аз съм самурай
японски – юбилей на
Шогун Токушимуне.

Кьоши

Разбира се, патриотизмът не е будистка тема.

В по-ранна публикация представих няколко хайкута от български автори, които представляват „такъвостта“. Да си ги припомним отново:

отдадена на лятото
и жегата в ума ми
цял ден ходя без гащи

Венелина Петкова

Жалко, не станах
ни като него, нито
като себе си

Димитър Стефанов

дъждобран
пазя детската си душа
от жената в мен

Дария Георгиева

объркани мисли
а образът ти
така ясен

Петър Пламенов

сред невинността
похотта е по-изразена
вятър разтваря божура

Ана Стоянова

вятърът измете
небето; боклукът
в крака ми

Габриела Цанева

Без пари и
гладен...
Кучето
научи ме!

Венци Маринов

Зимно езеро
Търся себе си
под дълбокия лед

Едвин Сугарев

БУДИЗЪМ И ПОЛИТИЧЕСКИ АКТИВИЗЪМ

Погрешно е схващането, че будистите, фокусирани върху разбирането на смисъла на живота и света, не се интересуват от текущата политика. Това разбиране е израз на конформизъм, култивиран от много поети и интерпретатори на поезия. Всъщност тази тема засяга връзката между доброто и злото. Някои поети, вероятно мнозинството, практикуват бягство - не искат да видят злото, други отново избират пътя на конфронтация със злото. Няма универсален отговор, всеки действа според собствената си преценка, собствената си реалност и възможности. В основата на българската литература стоят двама поети на сблъсъка със злото: Ботев, който също хваща сабя, и Вазов. Така че сблъсъкът на поета със злото е част от българската литературна и политическа традиция. Тази традиция предполага излагане на риск -- поне собствения комфорт, а понякога и живота.

Дори най-значимите японски поети - будисти имаха активно отношение към текущата политика. През 12 век монахът Сайгьо в своите танки си позволява да коментира императора и придворните и яростно да критикува военната политика. Като член на висшата аристокрация той може би можеше да си го позволи (нещо, за което Башьо, провинциален самурай, не можеше да си помисли). Но и в съвременната епоха откриваме будистки монаси, които действат политически със своята поезия. Сантока Танеда, скитнически будистки монах, е арестуван няколко пъти по време на японските имперски войни срещу Китай заради антивоенните си хайку. Обвинен е, несправедливо, и в шпионаж в полза на СССР.

Поетите, в тогавашна Япония които не са били защитени от монашеската мантия, са имали много потежка съдба, ако са се противопоставяли на правителствената политика. Те не само бяха арестувани, но и изпратени директно на фронта.

Трудно е човек да мълчи, когато види зло. Патриарх Неофит, известен като неконфликтен и кротък човек, в последното си писмо нарича злото с истинското му име. Все още го смяташе за свой дълг. Почти същото е и с будистките поети.

ДЪЛБОК КЛАДЕНЕЦ

Художникът е човек, който се изразява на специален език. Езикът на поета е живописен. Хайку е метафора. Работата на хайку поета е да превърне света вътре в себе си и света около себе си в метафори. Или, по думите на Кои Нагата, „поетът превръща живота в илюзия“. Това е първата среща между хайку и будизма, защото будизмът твърди, че „животът е илюзия“.

Днес, докато четях коментарите на виетнамския дзен майстор Тич Нят Хан за „Сутрата на сърцето“, попаднах на една мисъл, която привлече вниманието ми. Той казва: „Ако погледнете по-дълбоко, можете да видите, че никога не е имало време, в който да не сте съществували.“

Размишлявах върху тази мисъл известно време с намерението да я превърна в хайку. Това беше моята едновременно поетична и будистка задача. Защото Доген, обяснявайки първенството на школата Сото, практикуваща дзадзен над школата Риндзай, практикуваща коани, твърди, че всяка реализация (истинско разбиране) трябва да бъде телесна (не интелектуална). „Дзадзен е реализиран коан“, твърди Доген.

И поетът има средство за реализация – поезия, чиято задача е да въплъщава мисли – точно както Елиът твърди, че поетичните образи са „обективните корелати“ на мислите. „Обективни“ не защото наистина са обективни (всъщност са субективни), а защото иска да подчертае телесността на поетическия образ. Истинска поетична алхимия.

И така, ето моята поетична и будистка реализация на твърдението на Тич Нят Хан:

Дълбок кладенец.
Вадя кофа след кофа,
лицето ми във всяка.

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА „ЕДИНСТВОТО НА ЖИВОТА И СТИХА“

Както читателят би могъл да забележи, основното изискване на принципа „единство на живота и стиха“, който тук обявихме като основен принцип на будистката поезия, не е за поезията -- да бъде такава или онакава, а за живота. Животът на будиста е аскетичен, груб и елементарен. Неговите ограничения не произтичат от доктринални или морални норми, а са физически и материални. Неговата специфика създава специални поетични акценти и естетика, която оформя японската култура в продължение на векове. Понякога ми се струва, че трябва да се нарече „брутален екзистенциализъм“ [20], а друг път пленява с духовност на шокираща елегантност и дълбочина.

Когато се преместих в планината Вартоп преди шест години, разчитах на будистките представи за живота. Мой добър приятел, който е професионалист по шах, обаче реализира подобни идеи, докато живее в апартамент в един от софийските блокове.

Но „бруталния екзистенциализъм“ не е само въпрос на избор. Налага се на много хора против волята им. Едно от удоволствията да администрирам групата BGHT беше срещата с различни поети.

Например много екзистенциалното хайку на Венци Маринов привлече вниманието ми.

Без пари и
гладен...

[20] Нямам претенции към философски екзистенциализъм. Но ако има една дума от техния речник, която бих искал да взема, това е „автентичност“.

Кучето
научи ме!

Знаме развя
тишината...
Събуди се
утро –
Котешки стъпки

Сестриче
кученце.
Дадох му
лекарства.
Плаче ръката ми...

Брилянти:
Обичани, не
обещават те-
Очите на дете..

Есента си отива.
Лист остава...
Пепел...

Стене със сухи
очи.
Трепна земята:
Чака...

В локвата –
изплаках обичта си.
Въздъхна луната!

Още една година
в торбата –
все по-леко...

Прицелих се
в пътя.
По пътя
тя..

САН ФРАНЦИСКО ХАЙКУ, дзен хайку

Пиша всичките си хайку,
преживяни в Сан Франциско,
с молив Dixon Ticanderoga

Това е влак
Bay Point на 16-та улица. –
каза високоговорителят

Изгледна точка
за гледане на Сан Франциско
над залива

В края
на булевард Балбоа –
океанът

Дузина сърфисти
в Тихия океан очакват
голяма вълна

Вълна по вълна
океанът прегръща моите
боси крака

В Half Moon Bay
ям махи-махи
от Хавай

В Паскадеро
доматите не са достатъчно червени,
за да бъдат троцкисти

Твърде диви мустаци
за тази сутрин – стръмна
френска улица

Будистки монах
в Сан Франциско пресича
улица Kearny

„Наемете квалифицирани работници
за работата, която трябва да свършите“: Дневен трудов център

Кое е по-красиво:
Калифорния
или Марипоса?

Димитър Анакиев

ДРЯНЪТ ЦЪФТИ, дзен хайку

В двора
на изоставена къща
дрянът цъфти

Планинска река –
отразява се във водата,
цъфналият дрян

Две обещания,
пред безкрайността.
Дрянът цъфти.

Димитър Анакиев

КНИГИ НА ДИМИТЪР АНАКИЕВ
ОТ ИЗДАТЕЛСТВО gabriell-e-lit

Тясна пътека през душата и света. Сбирка хайбуни, 2022 г., е-книга и печатно издание;

Спонтанно съзнание. 55 танки от Боулдър, Колорадо, 2022 г., е-книга и печатно издание;

Ренсаку с Хан Омуртаг. Хайку антология; съставител Димитър Анакиев, 2022 г., е-книга;

Парче от дъга. Антология на българската танка; съставител Димитър Анакиев, 2022, 2023 г., е-книга и печатно издание;

Кръстена вода. 78 хайку, 2023 г., е-книга и печатно издание;

Живея със седем котки. Ренсаку от 100 хайку; автори Димитър Анакиев и Габриела Цанева, 2023 г., е-книга;

Един малък възел. Ренсаку от 100 хайку; автори Димитър Анакиев и Икуйо Йошимура, 2023 г., триезична – български, японски и английски език, е-книга;

Човек. Антология на българското хайку; съставители Димитър Анакиев и Габриела Цанева, 2024 г., е-книга и печатно издание;

Медитации за България. 12 ренсаку, е-книга и печатно издание

Стъпала, обрасли с мъх – първа книга, 2024, е-книга

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР 5
ЧАСТ 1 – ТАНКА 6
ЛОГОС И МИТОС, три танки.....7
МАНЬОШУ (1) 8
КАКИНОМОТО НО ХИТОМАРО 8
МАН' ЬОШУ (2).....10
МАН' ЬОШУ (3).....12
МОНАХ САИГЬО (1118-1190).....14
САИГЬО И БАШЬО, КРАТКО СРАВНЕНИЕ 17
13 ТАНКИ НА ТОКИ ДЗЕНМАРО.....20
МАЧИ ТАВАРА (1962), 20 танки 26
ПРАХ НА ХОРИЗОНТА, 21 танки на.....31
Марико Китакубо.....31
УСЕЩАНЕ ЗА КОЛЕДА, 8 танки 36
на Дария Георгиева.....36
ПЪРВОТО СВЕТОВНО СЪСТЕЗАНИЕ ПО ТАНКА ... 39
СЪВЕТИ КЪМ ПОЕТИТЕ (според Къркъп): 42
ПЕТ СЪВЕТА ЗА ПИСАНЕ НА ТАНКА 43
КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ВРЕМЕТО В ЯПОНСКАТА ПОЕЗИЯ..... 45
ПРОЩАЛНИ СТИХОВЕ 51
ПРЕДИСЛОВИЕ КЪМ „ПАРЧЕ ОТ ДЪГА“ – антология на българската танка 54
ПРЕДГОВОР КЪМ БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ на „Спонтанно съзнание“, 55 танки от Боулдър, Колорадо..... 56
ПРЕДГОВОР КЪМ АМЕРИКАНСКОТО ИЗДАНИЕ... 57
КРАТКО ВЪВЕДЕНИЕ В ТАНКА..... 58

ЧАСТ 2 – ХАЙКУ 59
ВСЯКО ВРЕМЕ ТРЯБВА ДА СЪЗДАВА СВОЕ СОБСТВЕНО ХАЙКУ 60
ПЕТТЕ ПРИНЦИПА НА ПИСАНЕ НА ХАЙКУ НА КЬОШИ ТАКАХАМА 64
ПОЕТИЧНИЯТ МАНИФЕСТ НА ЯМАГУЧИ СЕЙШИ 66
ЯПОНСКО „НОВО ХАЙКУ“ 68
ДЕВЕТ ХАЙКУ НА КОИ НАГАТА 69
НАКАМУРА КУСАТАО, 14 хайку 73
САНТОКА ТАНЕДА (1882--1940) 75
ОЗАКИ ХОСАЙ, 32 дзен хайку 79
ТОТА КАНЕКА 84
ХАЙКУ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРЕХОДИ 90
БАН'Я НАЦУИШИ 96
15 хайку 96
ГИГАНТСКИ ВЪПРОС В МАКЕДОНИЯ 98
хайбун от Бан'я Нацуиши 98
ДЖИМ КЕЙШЪН, ... 102
15 хайку 102
ВЪВЕДЕНИЕ В ХАЙКУ И ТАНКА НА ДЖЕЙМС КЪРКЪП – ескиз на Димитър Анакиев 104
14 ХАЙКУ – хайку на Джеймс Къркъп 105
ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗЪМ, ренсаку на Джеймс Къркъп 107
ХАЙКУ КАТО АЛЕГОРИЯ 109
12 хайку на Томас Транстрьомер 109
СРАВНЕТЕ КАНЕКО ТОТА И МАЦУО БАШЬО 111
КАК СЕ КОМПОЗИРА ХАЙКУ? 112

ЧОВЕК, антология на българското хайку на английски (75 хайку), Ред Мун Прес, ВА, 2023 114
ПРЕДГОВОР 114
ПРЕДИСЛОВИЕ, Тясна пътека през душата и свята, сбирка хайбуни..... 120
ВЕНЕЛИНА ПЕТКОВА – ПОЕТЕСА, ПОЕЛА ПО ПЪТЯ НА СЪРЦЕТО СИ..... 124
ТЕОРИЯТА НА ХАЙКУ ЗА ДВАТА ОКЕАНА..... 133
ХАЙКУ И ДИАЛЕКТИКА 135
РАЗБИРАНЕ НА ХАЙКУ ИЛИ ХАЙКУ КАТО ВЕЛИКДЕНСКО ЯЙЦЕ..... 138
ЧАСТ 3 – БУДИЗЪМ..... 139
ЕДНА ТАНКА (ВАКА) НА ДОГЕН..... 140
ТАНКИТЕ (УАКИТЕ) НА ДОГЕН, ПРЕДИ И СЛЕД ПРОСВЕТЛЕНИТО..... 140
НЕПРЕКЪСНАТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ,..... 144
дзен хайку 144
БЪЛГАРСКИ БУДИЗЪМ 146
ЗА "ПРАВИЛНИЯ ВЪЗГЛЕД"..... 148
В БУДИЗМА, хайбун..... 148
ТЪРСЕТЕ ЦВЕТЯ...! 149
СЪКРОВИЩЕТО НА НАСТОЯЩЕТО..... 152
ТАКЪВОСТ, опит за дзен в хайку..... 154
БУДИЗЪМ И ПОЛИТИЧЕСКИ АКТИВИЗЪМ..... 163
ДЪЛБОК КЛАДЕНЕЦ..... 165
НЯКОЛКО ДУМИ ЗА „ЕДИНСТВОТО НА ЖИВОТА И СТИХА“ 167
САН ФРАНЦИСКО ХАЙКУ, дзен хайку 169
ДРЯНЪТ ЦЪФТИ, дзен хайку..... 171

Димитър Анакиев

СТЪПАЛА, ОБРАСЛИ С МЪХ,
събрани съчинения
(танка, хайку, ренсаку, хайбун, танка проза)

ВТОРА КНИГА

Българска, първо издание

Редактор Габриела Цанева

ИЗДАТЕЛСТВО
gabriell-e-lit
www.gabriell-e-lit.com

gabriell-e-lit@mail.bg
office@gabriell-e-lit.com

Формати и обеми:
e-book – pdf; 176 стр.
130 x 200 мм.; 180 стр.

Платформа за е-книги
на издателство *gabriell-e-lit*

https://e-books.gabriell-e-lit.com

Печат: